06 – 107. Ціна 80 сот.

Літературні характеристики українських письменників. -

II.

Маркіян Шашкевич

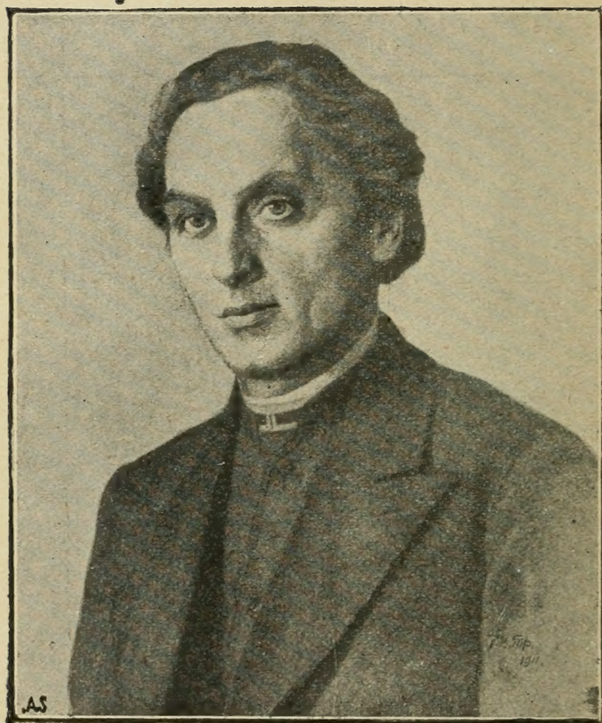
з ілюстрациями.

Написав

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

Галицька Накладня
Якова Оренштайна в Коломиї.

AS

- - Характеристики - - -
українських письменників. -

II.

Markian

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ.

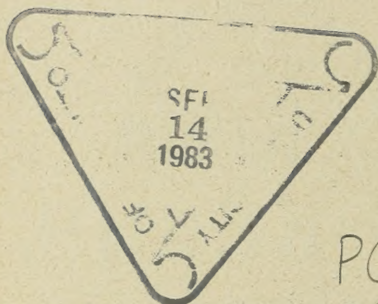
З ілюстрациями.

Написав

Богдан Лепкий.

Галицька Накладня
Якова Оренштайна в Коломиї.

З друкарні Кисілевського і Ски в Коломиї.

Від автора.

Минув 1911. рік, сотний від уродження Маркіяна Шашкевича, батька нинїшнього українського руху в Галичинї. Прогомонїли палкі промови на ювилейних сьвятах, перейшли сокільські й січові походи під тим великим стягом, до котрого основу ткав Маркіян.

На підлисецькій горі здвигнено високий хрест на вічну память незабутого поета і патриота. В тихі весняні ночи, коли приспане життя будить ся з зимового сну, він вести-ме далеку розмову з другим таким великим хрестом біля Канева, на могилї. Понад кордони витягнуть вони свої рамена з желїза і благословити-муть край і народ. Край, що не виясловів до решти і народ, що не забув, хто він і чого йому треба.

А по містах і селах „на нашій, не своїй землї,“ останеть ся не одно товариство Маркіянового імени, що вестиме працю над поступом і розвитком українського народу так, як Він єї почав.

Се реальні придбання минулого, ювилейного року.

Щож зроблено дла самого поета, для зрозуміння його життя і творів.

Доволї богато. Михайло Возняк написав

про Маркіяна, як фолькльориста, Др. Іван Брик про століте уродин Шашкевича, Філярет Колесса про ритміку його пісень, Яким Ярома про Маркіяна Шашкевича як лірика — поета, Володимир Радзикевич пояснив Шашкевичеву „Олену“, Смулка написав короткий огляд житя і творів поети і т. д.

Крім того наші часописи, „Діло“, „Руслан“, „Неділя“ й инші, видали ювилейні числа, в котрих помістили споро цікавих і цінних статий та причинків до висьвітлення неодного питання звязаного з Маркіяновим іменем. Особливо цінні ту статї проф. Студиньского, Дра Щурата й М. Тершаківця, котрі вже не від нинї працюють над історией галицького відродженя. Ювилейний рік не минув марно, не скінчив ся на словах, а полишив по собі діла.

Думаємо, що пора глянути тепер позад себе на величню стать родоначальника галицького відродження, пора пригадати собі, коли і в яких услівях явив ся він серед нас, що доброго зробив для дорогої нам народньої справи, яку спадьщину переняли ми по нїм і як зберегли єї.

Хто хоче, най пригадує разом з нами, то що чув, або читав, що відчув, або й сам передумав над життєм і творами Маркіяна Шашкевича.

* *
*

Отсе ціль тої книжочки, а ґенеза єї така.

Літом 1911. року звернула ся до мене п. Кл. Малицька в імени тов. Педаґоґічнього у Львові, щоб я написав популярну життєпись Маркіяна Шашкевича получену з оглядом його творів — а призначену на сокільський здвиг і Маркіянові сьвята у Львові.

Я тоді перебував на лїченню в Закопанім, потрібних книжок під рукою не мав і задуману працю міг викінчити що йно за поворотом в Краків. Протягом вересня я дійсно написав популярну розвідку на три акруші друку, про Маркіяна Шашкевича, призначуючи єї головно для нашого селяньства й молодежи.

Та, на жаль, у Львівських друкарнях було під ту пору так завізно, що книжочка не могла явити ся на час ювилейних сьвят і тому я, не хотячи наражувати тов. Педаґоґічнього на можливу втрату, попросив о зворот рукописи. Вона й перележала у мене кільканайцять місяців і що йно в осени 1912 року рішив ся я видати єї в „Галицькій Накладні“ в Коломиї.

За той час, як рукопись в мене лежала, наші дослїдники сказали не одно нове слово і про самого Маркіяна і про єго твори і про відносини, серед яких він жив. Тому я мусів мою роботу поправити, доповнити і переробити. Треба було також разом з сими змінами зміняти й форму, щоб книжочку міг прочи-

тати пересічний передплатник „Галицької Накладні“. Розумієть ся, що в такім припадку найлучше написати цілу річ на-ново, але на се не мав я спромоги і мусів вдоволити ся перерібкою. Можливо, що сліди того перероблювання й остали ся на моїй праці і що не має вона тої суцільности, яку мають звичайно твори писані від разу.

Може я деякі розділи (особливо І. до III.) розвів трохи за широко, а инші (приміром кінцеві) опрацював за коротко — нехай шановший Читач, знаючи історию книжки, вибачить мені ласкаво. Знайде він у ній на всякий спосіб тло, на якім виступає Маркіян Шашкевич, пригадає собі життє і твори батька українського відродження в Галичині, знайде не одну подробицю, за котрою мусївби глядіти по наших часописях, а може і нового що вичитає і яка нова гадка прийде йому самому до голови — дай Боже!

Автор радбув до Маркіянового памятника докинути і від себе якись каміньчик, на доказ щирої дяки, за превеликий почин нашого народнього відродження.

Б. Л.

I.

Як подивимо ся нині на наш край, на нашу тїснїйшу вітчину Галичину, (бо не забуваймо, що наша ширша вітчина, то цїла Україна від Сяну аж по Дон), як подивимо ся, то все таки стає нам відраднїйше. По селах читальні, крамниці, школи, по містах, „Бесїди“, „Народні доми“ та всілякі иньші товариства, у Львові друкарнї, бібліотеки, банки, всюди лунає наша рідна мова, всюди стрінеш своїх людий, всюди видно якісь успіхи, якісь щораз то нові змагання та почини — словом ми не сидимо з заложеними руками, тільки даємо про себе все голоснїйше й голоснїйше всьому сьвітови знати. І хоть у нас нема того, що мають Нїмцї й иньші народи, у котрих є своя власна велика держава, нема навіть того, що мають наші найблизші сусїди Поляки, але всеж таки і ми увійшли вже на

дорогу европейського поступу і нема такої сили, котраби нас з тої дороги потрафила струтити в пропасть безпросьвітности.

Ми двигнули ся в похід, котрого неначе видимим знаком був великий сокільський здвиг, у Львові в 100. роковини уродин Маркіяна Шашкевича.

Але двигнули ся ми пізно. Століт тому назад, ми лежали єще в болотнистім рові і мовчки, зі смутком в серці приглядали ся, як другі йшли широкою дорогою всесьвітнього поступу, йшли а нас лишали далеко за собою.

Прикрі то були часи! Український нарід в Галичині, пробувши кількасот літ під чужим пануваннєм, забув був, як колись він сам панував на своїх широких землях між Сяном і Доном, як своїми хоробрими грудьми відпирав азийську лич від Европи, як за короля Данила товк ся по далеких австрийських та чеських землях, а за козаччини добував собі нової слави і хотів нову творити державу.

Закріпощений хлоп забув, що колись і він паном був, що мав і хліба і волі доволі, що бодрий його дух буяв собі свобідно, як вітер по полях України. І хоть в тих давних часах також всіляко бувало, хоть і кров лила ся і сльози нераз поплили, але все таки було якось просторо і широко, все таки було чим дихнути. А отсе в тих часах, про які мова,

нарід наш, як подільський віл, ходив у ярмі і орав землю, а витративши для тої землі всі свої сили, віддавав їй останнє своє добро — власні кістки. Так виростали й гинули цілі покоління в роботі й темноті. Наш хлоп, за тяжкою працею на своїй ниві і на двірськім лані, не мав часу подумати ані про людий, ані про Бога, ані навіть про те, на що він жиє на сьвіті і хто він таке є.

Той гарний і даровитий нарід працював, як худоба і на нього дивити ся, як на робучу ходобину. Свої, українські пани, покинули його, міщани зубожіли і також винародовлювали ся, бо нашому чоловікови трудно було жити, навіть сьвященики підупали були страшенно. То не були вже тоті сьвітлі, образовані духовники, що колись, за княжих часів, ширили книжки і ученість, а були се зависимі від дідичів люди, що не тільки не могли боронити перед кривдою своїх вірних, але й самі тремтіли перед силою двора. Вони ані не мали наук, як треба, ані таких прав, як годилоб ся. Вони часто-густо навіть писати не вміли, своїм епископам мусіли оплачувати ся, а самі не мали з чого жити. З того трохи поля, котре власними руками оброблювали, та ще з требів церковних треба було і вбрати ся і прохарчувати себе і родину, а деколи також утримати вдову та сиріт по попереднику. Тож

лучало ся нераз, що кандидати на сьвящеників женили ся з доньками богатійших хлопів, а то їх знов понижувало в очах двора і двірських урядників, котрі опісля на таку попівську родину, де попадя була з хлопського роду дивили ся, як на своїх хлопів-підданих. До того додаймо зависимість руської церкви від латинського духовеньства, котре над нашими сьвящениками при кождій нагоді показувало свою власть і висшість, а зрозуміємо, як тяжко жило ся нашому духовеньству, заки воно разом з Галичиною дістало ся під управу Австриї.

Про народних учителів нема що й говорити. Їх тоді так, якби не було. В загалї просьвіта стояла дуже низько. Унїверситету у Львові не було, його заснували що йно пізнійше цїсарева Мария Тереса і Йосиф II.

Були за те польські семінарі духовні скрізь по краю і оден тільки такий семінар для Русинів у Львові. Гімназий було шість державних, а 9 приватних; в них виховували ся сини панів та шляхтичів, а перед хлопськими дітьми двері були туди на три спусти замкнені. Хлоп мав робити на рілї тай тільки. Народних шкіл, як кажу, так якби не було. Деякі польські пробощі мали обовязок удержувати вчителів, які за осібною нагородою училиб дітий писати й читати по польськи

і по латинськи, але тих учителів або не було, або вони самі потрібувалиб перше чогось путнього навчити ся. А з наших парохів, як котрий хотівби був заняти ся просьвітою своїх парохіян, то йому робили всілякі перешкоди.

Нас обходять тепер найбільше ті околиці, в котрих родив ся і виховав ся Шашкевич, то є Золочівщина й Бережанщина. Отже — можемо собі сьміло сказати, що там, перед прилученнєм Галичини до Австриї, не можна було знайти ніякої народньої школи, а про свою, рідну школу нема що й говорити.

По містах наші давні міщани зубожіли і або переходили на селян і робітників, або чіпали ся маґістратської клямки і скоро винародовлювали ся. За те чимраз більше множили ся і богатіли жиди. По містах і місточках, що хата—то шинок. До того по краю, в котрім милями цілими тягнули ся степи й пустині, волочили ся банди всіляких розбишак та робили великі шкоди й пакости спокійним людям. Богато також терпів нарід від хороб. Як котра з них загніздила ся, то вже господарювала, як у себе дома. Анї лікарів, анї шпиталів, в загалї того, що нинї називаємо санїтарним доглядом, не було. Нарід жив нужденно. Мешкав у низьких хатах з маленькими вікнами та курними стріхами, часто - густо

господар разом з худобою. Перед вікном хлївець і купа гною. Ось і весь вид...

Не диво, що серед таких відносин нарід шукав забутя у горівці і пив, пив чорно до нестями, а то тим більше, що істнував так званий горівчаний примус, то є, що хлопів силували купувати горівку, яку гонили в двірській ґоральни.

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ
в молодім віці
(з різьби М. Гаврилка).

Коли отся нещаслива Галичина дістала ся року 1772. під Австрию, відносини значно змінили ся. Уряд австрийський розумів, який то великий і від природи богато обдарований край тая Галичина і якого вкладу треба, щоб піднести його з глубокого упадку. На основі перехованих документів можемо і мусимо признати, що урядови центральному у Відни не бракувало доброї волї і що він дійсно старав ся о піддвигненнє нашої країни. Перший крок зробила цісарева Мария Тереса, обмежуючи кріпацтво, то є цілковиту залежність селянина від дїдича, котрий своїми підданими, їх дїтьми, родиною і маєтком, їх силою фізичною, навіть житєм, розпоряджав ся, як своєю власністю. Хлоп не мав, анї хати, анї городу, анї власного поля. Він працював на пайцї, котру одїдичив, але тую пайку міг йому двір кождої хвилї відібрати. І звичайно так воно й дїяло ся, що як котрий з хлопів добре справив своє поле, то йому його відбирали для двора, а визначували неужитки або новину. За те він мусїв даром працювати для двора, а роботи тії доходили іноді до шїстьох днів на тиждень, так що селянин мав хиба неділю для себе.

До того він був привязаний до рілї, то значить, що без дозволу пана навіть до міста по сіль, навіть на друге село в гостину не сьмів без квітка піти, а як утїк і зловили його, то карали ще гірше нїж тепер карають військо-

вих дезертирів. Навіть женити ся мусів парібок з тою дівчиною, а дівчина мусіла віддавати ся за того парібка, за котрого дідич, або його економ казав.

Отже обмеженнє такої соромної неволі нашого селянина цісаревою Мариєю Тересою було великим добродійством, бо воно давало почин до повного його визволення.

Так само завдячуємо Марії Тересі перші початки признання державою нашої народности, як окремішної і визволу нашої церкви зпід зависимости латинського духовеньства. Був тоді львівським епископом предок теперішнього нашого митрополита, ґраф Лев Шептицький. Він то звернув увагу віденського уряду на се, що в Галичині мешкають не тільки Поляки, але й Русини, котрі мають за кордоном многоміліоновий народ і що для Австрії булоби дуже пожадане, щоб галицьких Русинів (тепер кажемо Українців) скріпити. Він листував ся з цісаревою Мариєю Тересою і вона не одної його доброї ради послухала.

Він то, хоть сам бувший Василиянин, постарав ся о те, що наших сьвящеників сьвітських визволено зпід переваги Василиян, котрі тоді були сильно сполячили ся і цілком за панами руку тягнули. За його часів відібрано у Львові церкву св. Юра та пороблено кроки до отворення осібної, від польської зівсім независимої греко-католицької капітули

у Львові, він то, отсей Лев Шептицький, старав ся також всїми силами, щоб у Львові була заснована греко-католицька Митрополія, що пізнійше таки й стало ся. Таким чином він заслужив ся дуже, що наша церква не була вже так понижаючо зависима від всїх і вся. Щоб піднести наш духовний стан і придбати більше образованих сьвященників, оснувала М. Тереса духовну семінарию при церкві сьв. Варвари у Відни.

Дїло Мариї Тереси продовжував єї син, цїсар Йосиф II. Цїле його правлїннє, се ряд далекосяглих реформ, котрі мали перетворити Австрию в новочасну, так сказатиб поступову державу. Передівсїм треба було піднести хлопа з його прикрого стану. Вимагала того не тільки справедливість і почуттє людяности, але також і розум державний, котрий велїв скріпити велику будівлю в основах і оперти єї на природних підставах, то є на працюючім народї.

Те, що дїяло ся на заходї, давало дуже добру науку. Отже цїсар Йосиф II. зносить 1781. року підданьство, а властиво неволю (Leibeigenschaft), оставляючи тільки панщину, т. є. обовязок роботи на панськім ланї. А що до Відня було з такого краю, як Галичина, в часах переджелїзничих дуже далеко, отже монарх висилає туди осібного комісаря, котрий на місци мав розслїдити склад галиць-

ких урядів, побут народу, шкільництво, промисел, справу жидівську, в загалї мав дати образ краю, крайно занедбаного, котрий треба було піднести і від остаточної руїни всілякими реформами ратувати.

Сей комісар називав ся Марґелїк і він вивязав ся зі свого завданя дуже совісно. Не вдоволив ся тим, що скаже ґубернатор у Львові, анї його старости, тільки їздив по краю, приглядав ся усьому, говорив з всілякими людьми, слухав жалоб хлопів на уряди і двори, а деякі з них навіть полагоджував на місци. Тут починаєть ся праця над піднесеннєм галицького селянина, котра вкінци довела в 1848. роцї до цїлковитого визволення хлопа зпід панської власти.

На підставі звітів Марґелїка почала ся власне робота в тім напрямі.

Край поділено на 18 циркулів (округів), а на чолї кождого циркулу поставлено старосту, котрий відповідав за всьо, а підчинений був прямо ґубернії у Львові.

Тими старостами іменовано Нїмців, (бо своїх людей не було) і знїмчених Чехів, і ті Нїмці, треба се признати, звичайно досить дбали о свої округи і старали ся їх боронити. Під руку старостам ішли циркулярні комісарі, а дальше всілякі инші низші урядники, як секретарі, канцелїсти, аж до ляндсдраґонів,

котрих уживано до урядових посилок. Між циркулом а селянином стояли доміниї, уряди, котрі за часів польської Речі Посполитої не знали ніякої власти над собою, судили хлопів, як вміли і хотіли, а котрі тепер зреформовано і підчинено циркулам.

Те, що на селї домінїюм, те в містї був маґістрат.

Але щож? на домінїяльних і на маґістратських урядників, не було людий. Іменовано ними кого будь, переважно чужинців, котрі мови народу, з яким стикали ся, не розуміли а часто навіть читати її писати не вміли, котрих можна було підплатити і перекупити і через котрих наш нарід натерпів ся немало, мимо найлучшої волї уряду.

На них то, на тих всїляких чужинців-заволоків головно паде вина, що реформи цїсаря Йосифа II. не мали для нашого народу таких добрих і скорих наслїдків, як собі їх бажав той монарх, що 1780. року відвідав наш край і розгорів ся охотою поправити його долю і своїй монархії придбати не тільки велику, але й вартістну провінцию.

В тій цїли цїсар Йосиф II. позносив був також деякі податки, облегчив їх побір та позапроваджував всїлякі пільги для людий, котрі хотїли закладати оселї, будувати доми, або займати ся промислом. А старав ся він

також здержати еміґрацию народу з Галичини, котра прибирала застрашаючі розміри — словом почав велику роботу, щоб підняти нашого селянина до висоти хоть бідного, а все таки чоловіка.

Так щож! пани не так легко давали собі видерти свої давні привелеї над селянами. Вони уміли і тридневу роботу на панськім лані розширити всілякими додатками і свою втрату відбити в той спосіб, що забирали в хлопа його добре справлене поле а давали йому гірше, і т. д. Отже року 1787. видано закон, що поля, котрі 1. листопада 1786. року були в руках хлопів, мають при них остати ся на все.

Крім того старав ся уряд піднести господарку хлопську, заохочував селян, щоб садили бараболю, сіяли конюшину, закладали сади та плекали пчільництво, котре між иншим особливо процвитало в Золочівщині, в околицях Маркіяна Шашкевича. Там також розвитий був дещо домашний промисл, особливо виріб килимів.

Як бачимо, цісар і його уряд дбали про піднесеннє Галичини взагалї, а про галицького селянина особливо, тільки тая дбалість не все вела до цїли. Чужі урядники, котрі народу не розуміли, чужий язик в урядї, брак образованих людий, сильно вкорінені старі, невіль-

ницькі порядки, а до того такі звичайні людські гріхи, як перекупство і протекция спинювали добрий успіх найлучшої реформи. Отже нашому селянинови не від разу стало лекше жити і він єще почасти до нині мусить добивати ся деяких своїх прав.

II.

Разом з піднесеннєм нашого селянина йшло також видвигненнє нашої народньої справи. Але йшло воно дуже пиняво, так сказатиб через припадок тільки і без якоїсь широкиї ідеї. Вже за Мариї Тереси уряд набирає переконаня, що в Галичині мешкають також Русини, або Русняки, як їх тоді називали, народ окремий від Москалів і від Поляків, що тоді для Австриї було дуже важне, бо Галичина була сьвіжо занятим краєм.

Тії Русини мали також свою окрему греко-католицьку віру, котра була одною з прикмет їх народньої окремішности. Отже уряд почав до справ нашої віри відносити ся прихильно і стреміти до зрівнаня єї з латинською. Щоб виобразувати сьвідоме духовеньство, основано у Відни, як було висше сказане, при церкві сьвятої Варвари греко католицький духовний семінар, зорґанізовано також семінар Львові, а згодом, на просьбу епископа Бі-

лянського заведено на львівськім університеті також виклади для питомців гр. кат. в руській мові.

Щоб було кому користати з того, відкрито також селянським синам вступ до шкіл висших. Дня 1. листопада 1787. загомоніло у перве з університетської катедри наше рідне слово. І хоть як воно було несьміле і непевне, але значіннє мало всеж таки велике, бо кинуло перший промінь народньої сьвідомости поміж наше духовеньство. Всеж таки неодному з питомців, що привик був виключно до польщини і до латини, почала в голові свитати думка, що й наша мова, се людська мова, а не бесїда рабів-невільників, що й нею можнаб не тільки порозумівати ся, але й учити.

На львівськім університеті було тодї богато наших професорів, дійсно знаменитих сил як: Др-и Антін Ангелович, Микола Скородинський, Андрій Павлович, Михайло Гарасевич, Іван Дуткевич, Матїй Шанковський, Андрій Ангелович, Василяни: Арсеній Радкевич, Модест Гриневецький і богато других.

В тих перших викладах руських криють ся перші зерна наших домагань свойої рідної школи, від народньої до університету. А не забуваймо, що було се на десять літ перед виступом Котляревського!... Але щож? — кождий початок не легкий, а початок розвитку

української мови, а з нею й відродження українського народу був таки дуже трудний. Люди забули, як людьми були, а берегти почуття гідности людської, се перший обовязок чоловіка. Затратило ся почуттє народньої чести, забула ся колишня слава, люди не вміли постояти в обороні своїх прав, не могли спромочи ся на енерґію, щоб тих прав боронити. Професорам здавало ся, що рідна мова, котру допущено вже тоді до викладів університецьких, гірша від иньших. Так приміром професор церковної історії, Захаріясевич, каже в своїм підручнику: „Еже касается перевода, зане часть выраженій простыхъ употребихъ, сего да никто мнѣ отъ иностранныхъ въ зло не вмѣняетъ“.

І щоби сею простою, хлопською мовою нікого не обиджати, стали вони творити осібну „наукову“ мову, зложену зі старословянщини, росийщини і з їх власного неуцтва, крізь котре несьміло, як первоцьвіт зпід снігу, виглядало народне слово. Тую „мову“ вони називали „народно-церковно-руским“ язиком, хоть був се не язик, а язичіє з всілякими: „возхищеніями, осуществленіями, рішеніями, упражненіями, любомудріями“ та иньшими такими „ізобрітеніями“, котрі дуже сумно сьвідчили про „бистроуміє“ тодішних язикотворців.

Але навіть такого власного „ізобрітенія“

не піддержали тодішні наші „інтеліґенти“, щоб воно згодом виробило ся в якусь чесну, до людий подібну літературну мову, тільки продали тую свою рідну дитину за марну мамону. Оден із сьвіточів того сумного часу, Йосиф Левицький, автор української граматики (Перемишль 1834) пише у вступі до тої книжки, що „die Russinen (значить ся Галицькі Українці) wussten diese Wohlthat (себто виклади університецькі в рідній мові) nicht gehörig zu schätzen. Не похіснували ся вонитою нагодою, щоб свій матірний язик розвинути і постійно його уживати, тільки вважали себе упослідженими, що не вчать ся фільозофії і теольоґії по латиньски, як Німці і Поляки і самі причинили ся до упадку сего заведення“.

Навіть такий добрий чоловік і великий патриот як епископ Снїгурський був за тим, щоб завісити виклади в руській мові — „albowiem chociaż (klerycy) z ruskich studiów są dobrymi parochami na wsi, wszelakoż w naukach drugim wyrównać nie mogą“. А духовеньство радо на се годило ся, бо воно і так привикло було до польського язика, котрого чим-раз більше стало уживати у себе дома, як розговірної мови. В додатку, сьвященикам з польськими викладами платили 150 золотих більше, ніж тим, що слухали руських.

За такий то марний, можна сказати Юдин

гріш продали вони свою рідну мову, не причуваючи навіть кільки сил прийдеть ся витратити колись їх внукам і правнукам, щоб для рідної мови на тім самім університеті здобути на ново так необачно втрачені права.

Але всеж таки лучали ся одиниці, котрі на справу дивили ся інакше і котрі хотіли бачити свою рідну українську мову такою достойною, як иньші. Тих людий мусимо собі затямити та з вдякою згадувати їх чесні імена. Між ними на особливу почесть заслужив собі крилошанин перемиський Іван Могильницький, що дав почин до праці над народом на всіляких полях. Він перший зачав видавати для народу, що найпотрібнійші книжочки. І так: 1815. року випечатав в Будимі „Науку христіянскую“, 1816. „Букварь славено-русскаго язика“, 1817. у Львові „Катехизмъ малый для оучилищъ парафіяльныхъ“, тогож року там само „Повинности подданыхъ ку ихъ монарсѣ во оупотребленіе оучилищъ парафіяльныхъ“ і „Правила школная“. Вправді мова тих популярних підручників не може нині нас вдоволити, але на свої часи вона була в порівнанню з тодїшним „язичієм“ великим кроком вперед. Іван Могильницький заложив також перше наше товариство видавниче „Societas Presbyterorum Ritus graeco-catholici Galiciensium“, котре мало при помочи відповідних

книжок підносити моральність і осьвіту серед народу. А коли 1817. року зачали думати над перестроєм галицького народнього шкільництва, він сильно побивав ся за тим, щоб в школах заведено рідну, як тоді казало ся „руску“ мову. Вправді Поляки (гр. Анквіч, канонїк Мінасевич і другі) не допустили до того, і переконали тодїшне правительство, що руська мова є тільки „Abartung der russischen“, але само піднесеннє такого важного домагання, як рідна мова в школї, є вже великою заслугою, Могильницького.

Так само домагав ся він належних прав для нашого письма і в рекурсі, внесенім 1822. по причині заборони друковання митрополичого посланія кирилицею доказував, що Українці мають своє власне письмо і свою мову, цілком окрему від польської й російської. Тую незалежність доказував він науково у своїй граматиці (тепер занимаєть ся нею проф. Студиньский) і старав ся переконати читача, що не ми Полякам і Москалям, а радше вони нам повинні би дякувати за розвій і богацтво своїх язиків.

Оборонцем рідної мови був також Др. Іван Лаврівський, котрий як ректор гр. кат. духовної семінариї у Львові (від 1814—1820) учив питомців руського письма і мови. Від 1820. був він крилошанином перемиським і ра-

зом з Могильницьким трудив ся для рідньої справи. Він то написав „Versuch über die Sprachlehre der Ruskischen Sprache“, а хоть тая книжка не вийшла друком, то користали з ньої його слухачі, а може й ширша громада, бо не даром хіба автор граматики, Йосиф Левицький величає Дра Лаврівського, як основного знатока рідної мови.

Обох їх, т. є. І. Могильницького и І. Лаврівського попирав їх епископ Іван Снїгурський, що за свого побути на унїверситетї й на парохії у Відни (1813.—1818.) здобув собі ширшу осьвіту, пізнав богато умних людий (Копітар, Караджіч, Ґай) а осївши на владичім пристолї в Перемишлї, не жалував нї гроша, нї труду, щоб піднести осьвіту нашого народа. За власні гроші заложив друкарню, в котрій печатано всї важнїйші наші книжки з того часу, зібрав гарну біблїотеку, з котрої користали сьвітлїйші люди і на свій епископський двір впровадив рідну мову, вимагаючи від сьвящеників, урядників і від слуг, щоби з ним по „руски говорили.“

По Снїгурськім став парохом у Відни о. Петро Паславський, котрий пішов слїдами свого попередника, проповідував народною мовою і написав (коло року 1820) „скорочену руску граматику“.

Отсе тії достойні імена оборонцїв рідної

мови, які кождий українець вимавляє з вдякою і з жалем, що їх було так мало. Бо инші, нераз люди на значних становищах, котрі могли були богато доброго зробити, не робили нічо, або працювали на шкоду рідній справі.

Тому то на пероломі XVIII. і XIX. століття, коли в Европі збув ся такий великий і в наслідки обильний переворот, у нас було тихо й глухо. За час від 1796. до 1814. в цілій Галичині вийшло всього на всього 17 руських друків!

Про ті часи можна сказати словами одного з тодішних поетів

Ах для Бога! ктож би ся не содрагал,
Да тут с ужасом все пропадает;
А ктож, уважаючи то, не дрожал,
Аще видиш, як все і счезает.

Справді ми нині дріжимо на саму згадку тих сумних передмаркіянових часів.

III.

Цісар Йосиф II. володів тільки літ десять і помер в молодому віці, не вспівши допильнувати, щоб усі єго великі реформи були як слід переведені в діло. За його наслідників Леопольда II. та Франца I. зворушила ся ціла Европа в так званій великій революциї і в наполєонських війнах. Австрия,

занята справами політичними і борбою о істнованнє з таким великим противником, яким був Наполєон Бонапарте, не могла допильнувати внутрішних реформ і так славно почата справа визволення селян звела ся на нінащо.

Зараз за часів Лєопольда зачали двори загортати силою хлопські поля і допускати ся на селянах всяких безправств. Вони знова загосподаровані загороди брали собі, а за те давали хлопови пустку, вони знов ділили ґрунт на двоє-троє і від кождої части жадали такої роботи, яка належала ся від цілости, знов від кождого з синів жадали, щоб робив тілько, кілько робив їх батько, хоть син дідичив якусь лише частку і по гадці права повинен був тільки давати праці, кільки на тую пайку поля припадало.

Дідичі тримають людий на роботі від раннього ранку до пізної ночи, геть поза приписані години; накладають роботу на міру не на час, кажуть таким селянам робити панщину, котрі від ньої були вільні, виганяють до роботи того самого дня цілі родини, силують хлопів до всіляких дарових послуг і вимагають від них заказаних робіт, довги за напитки кажуть відрабляти панщиною, а вкінци як не самі вони, то їх урядники і посесори (державці) бють селян і селянок при панщині і при кождій нагоді без милосердя. До того

закон подавав їм добру нагоду, бо при тяжких пеліцийних провинах робив дідича судиєю над хлопом і позваляв йому карати судимого карою до 10 буків; крім того за заплатою ґульдена від одного бука могли дідичі бити своїх мужиків коли і кілько схотіли.

За отсї кривди селянам вільно було вносити скарги до їх домінїюм, а від присуду домінїюм вільно їм було відкликати ся до циркулу, або иньшими словами той самий, що скривдив хлопа мав йому робити справедливість. Тож, коли цїсар Франц І. вертав 1817. року з Галичини, то віз з собою до Відня тисячі жалоб селянських. Майже не було громади, котра не жалувалаби ся на невиносимий гнет і кривди. Уряд розслїдив деякі з тих скарг, порозсилав по циркулах, а тії розсилами по домінїях всїлякі декрсти з погрозами. Але двори нічо собі з них не робили, бо були се паперові громі. Уряд не мав анї часу, анї сили заняти ся реформою адмінїстрациї в тім напрамі, в якім почав єї цїсар Йосиф II. Двори знали о тім, а що мали і гроший і розуму більше від хлопів — отже потрафили скористати з того. Навіть тодї, коли то уряд ніби потягав за хлопом, вони потрафили обійти кожду уставу і знова взяти селянина в таку зависимість від себе, в якій він був перед Йосифом II.

І так на папері ніби то не було підданьства, ані неволі бо єї зніс Йосиф II., лишаючи тільки панщину, але на ділі тая неволя була, бо хлоп був залежний від пана, мусів те робити, що йому сказали, а навіть не мав спромоги жалувати ся за свої кривди і доходити права. До того, як хлопи залягали де з роботою, або як пішла чутка, що вони з розпуки бунтують ся, то приходило військо і починали ся кари.

Служба військова також була тоді богато прикрійша як нині, бо служило ся літ 20.

Богатійші викрутили ся від ньої, то грішми, то чим, а біднійший мусів йти служити, хіба сам себе заздалегідь зі страху перед військом окалічив.

Коротко кажучи — вернула неволя; шкілки, які почали були закладати ся, позаснічувались, хлоп обдовжив ся, ґрунта поділили ся, в місті, що дім, то шинок, на селі, що крок то кривда — пекло.

Не диво, що цілі села зривали ся і втікали, особливо на Буковину, де тоді було богато лекше, не диво, що за 20 злр. продавав господар цілий грунт. В Золочівщині, в околицях Маркіяна Шашкевича, цілі села опустошіли, так якби туди Татарин перейшов, або чума з косою та лопатою перелетіла.

Нашому народови в тих страшних часах

лишило ся одно, сьвідомість, що він хлоп руський, і що руська в нього віра, що він сам оден стоїть серед моря кривди, що двір і уряд се люди иньшої мови, иньшої віри, иньших прав і що нема йому на нікого надії, тільки на себе.

Тая сьвідомість нещасливого народу лежала на споді його душі, як скарб під землею.

Треба було єї добути, з іржи обчистити, і ясну і сьвітлу і достойну винести з глубин. До того скарбу був одинокий ключ — рідна народна мова. Але той ключ згубили недбалі ключарі і було так, якби хто цілий нарід замкнув до великої тюрми, а ключ кинув у море.

І треба було когось, хтоби той ключ найшов, скарбницю народньої сьвідомости відчинив, і скарби єї дорогоцінні на сьвіт божий добув.

Прібував сего як висше було сказане, неоден, але що йно Маркіянови Шашкевичови поталанило довершити того великого діла.

IV.

Маркіян Шашкевич,

родив ся дня 6. падолиста 1811. року в селі Підлисю, золочівського повіта, близь місточка

Олеська. Там був парохом його дід (мамин отець), Роман Авдикович, а батько Маркіяна, Симеон, був парохом сусїдного села Княжа.

Дїд Шашкевича (себто мамин отець) Роман Авдикович, vel Авдиковський, походив зі старої сьвященичої родини. Від року 1773. був він управителем підлисецької парохії. Акт візитациї з 1783. року каже, що він сповняє свої обовязки пильно, що парохіяни ніколи на нього не жалували ся, що бере від них річного доходу по однім золотім польськім і що парохіян має душ 257. Року 1794. напали на нього опришки. Тільки про нього і знаємо.

В домі того то О. Авдиковича родив ся Маркіян Шашкевич.

В тутешній метриції (том І. 50 сторона) записано під роком 1811. „Mensis 6. 9. biss. Nr. Domus 32. Nomen: Martianus. — Parentes: Simone Szaszkiewicz, Elizabeth, nata de parente Romano Audykowski. — Patrini: Jacobus Sokulski, parochus Zabłocensis, Nobilis; Maria Lewandowska — Baptisavit et confirmavit R. Joannes Lewandowski. Decan. Olescensis.

Підлисє, се гарно положене село. Околиця схвильована горбками, умаєна лїсами, оперезана річками. На сторожі села стоїть високий горб, званий Підлисецькою, або Білою горою, з одного боку зелений від корчів, а з другого блїдий від вапняка, що до-

Роман Авдиковський, дід М. Шашкевича.

буваєть ся з глубини на верх. Як вийти на отсей горб і кинути оком довкола, то видно велику рівнину, поперетинану дорогами, за котрою на небосклоні сїріють дооколичні села та місточка. Між селами лїси, у селах садки, в садах пасїки. Тільки, що в Маркіяновихчасах не одна хата стояла пусткою, бо люди втїкали з того повіту, хто за кордон, а хто на Буковину. Ті що остали ся, ходили зі смутком на лици і з жалем в серці, що такий гарний край, а так погано в ньому жити.

Хата підлисецького сьвященика, в котрій родив ся Маркіян, стояла в найгарнїйшім місци; вона тулила ся до саду, а сад лучив ся з лїском. Весною сьпівали ту соловеї, цвили веснівки та фіялки, пахли живицею сосни і старий дуб шумів, оповідаючи про давні, лучші часи.

Хати сьвящеників не були тодї такі, як нинї. Трохи більші від селянських, з високою стріхою і з коміном, вимазаним глиною. По кількох деревяних східцях входило ся на ґаночок, що спочивав на двох з дуба витисаних стовпцях і мав ослін, щоб парохіянам було на чім присїсти та на свого пароха підіждати.

З ґаночка входило ся звичайно до сїнок, а звідси на право до сьвітлиці, а на ліво до челядної, бо вхід до хати був звичайно оден.

В сьвітлиці ясенева шафа з чорними стовпцями на панотцеві реверенди та на дві-три сукні їмості, така сама комода з деякими порцеляновими дрібничками, канапа побита чорною скірою або рипсом з квітками і таких самих кілька крісел. На стінах, портрет предка та ритовини Матери Божої і Ісуса Христа. Зі сьвітлиції негибльовані двері, на чопах, не на завісах, вели до довгої, а вузкої спальні. В спальни, крім ліжок, дубовий стіл, два ослони, килимами прикриті і біля печі шафка з паперами, ліками та книжками.

На шафції в заможнійших домах старий годинник, що грав, як було потягнути за шнурок.

По другім боці хати пекарня і спіжарня, в котрій вбирала ся їмость, а як були доні то й вони, заки вийшли до гостий.

А були й такі попівства, де замість канапи, стояла тільки деревяна лавка з вирізуваними плечами, а зі стіни сумно споглядала Мати Божа Почаївська, почорніла і полиняла, твір якогось невченого і невибагливого сільського маляря.

Сьвященики походили часом зі старих шляхоцьких а звичайно сьвященичих родин. Вони часто-густо тільки читати уміли, а до письма й не брали ся. Молодші кінчили вже школи у Львові і вміли говорити по латински, по польськиі по німецьки.

Але всі вони жили убого, бо не було з чого. Тоді міг добре тільки той жити, хто мав підданих, котрі йому даром поле оброблювали, бо робітника було тяжко знайти. Всьо на ланах, а собі хлоп часто по ночи робить. Сьвященики удержували ся головно з того, що дав селянин, а він і сам не мав богато. Пенсиї давало правительство дуже маленько. А часто-густо діставав сьвященик прихід з тим, що мусить удержати вдову по попереднику, або і сироти по нім.

Які вівці, такий був і пастир.

Але всеж таки жили тодішні сьвященики не так, як колишні, тії antiquae educationis, тільки так, щоб і економа не повстидати ся і навіть дідича, як добрий був, на велике сьвято приняти. Ставали на пальцях, але пняли ся в гору. Вже вони і по польськи говорили і по латинськи адресували листи, і шляхоцькі чемери у гостину вбирали, і польських патриотичних пісеньок радо слухали, коли їх хто при ґітарі дріжучим голосом засьпівав.

Такі то були часи.

І в родині Маркіяна говорили та листували ся по польськи.

Але до малого русявого хлопчика, з острим носиком і голубими, як незабудьки очима говорила чистим голосом рідна природа; ті сосни, що сумно шуміли, ті людські

кістки, що з опокою в суміш біліли ся до сонця, ті квіти, що на земли скропленій потом і слезами виростали. Не тільки соловейкових пісень слухав він радо, але не раз не два мусів чути жалісний сьпів бідної мами, що їй сина до війська забрали, або дівчини, котрій судженого до холодної замкнули — бо так „окоман“ хотів.

Тої мови він дитиною і не розумів добре, але вона йому глубоко западала в душу і він єї почав розуміти пізнійше.

Маркіян бу найстарший; крім нього в Елисавети та в Симеона Шашкевичів були єще сини: Микола, Антін, Осип і Захар та доньки, Мария і Юлія. Антін служив у війську, Микола помер в молодім віці, а Осип і Захар пропали десь без вісти.

Маркіяна вчили зразу дома, дальше в німецькій школі в Золочові, а як єї скінчив відвезли до Львова. Звідси по двох роках перенесли родичі Маркіяна до Бережан.

V.

З Княжого до Бережан дорога тяжка і далека. Заки виїхало ся на високоровень, що ділить ріки Балтийського Моря від тих, котрі пливуть у Чорне, треба було спинати ся сильно в гору, через старі ліси, в яких не

було добрих доріг, але за те часто бували злодії та розбійники. Як виїхало ся на гору, то куди оком кинь пуста млаковина, лиш вітер

Бережани (нині).
(В самій середині того образця стояв дімок, в котрім мешкав Шашкевич, яко ученик гімназияльний).

виє, не втихає. А там Поморяни з Краснопущею в лісах, а там Урмань, Жуків, а за Жуковом густий, дубовий ліс, що покрив кілька

доволї високих горбів, за якими криють ся Бережани. На силу спинають ся втомлені десятимилевою дорогою конї, голосно скритить високий, угорський візок, наладований мукою і крупами, котрі везло ся попри гроші за станцию, сонце сїдає за ліс і від ставу, з правого боку повіває зимна прохолода. „Ще оден горб“ — каже старий „реєнтий“, що нераз до Бережан з медом і килимами та иньшим набором їздив, „ще оден і ми в Бережанах“. Конї добувають останнїх сил, віз викочуєть ся в гору і не велике, але гарне місто нараз зявляєть ся перед очами. І не одно, а два, бо кождий висший дім і кожда вежа відбиваєть ся в чистім, глибокім ставі. Довкола міста гори: Сторожиска, Зьвіринець, Руриска. „Тут школярі ходять на забаву“ — пояснює візник і оповідає, як вони нераз воюють з жидами, як страшать міщан, і як раз навіть замок були взяли у свою власть, коли військо на війну пішло.

Ось і той замок. Сидить у болотах та в лозах, як здоровезний медвідь і навіть час, що має такі острі зуби, не годен йому дати раду. За замком недалеко ринок, в ринку церква осторонь два костели, а посерединї ринку ратуш. В тім ратуші на поверсї ґімназия. Хлопчина трівожно дивить ся в чорні, пусті вікна, якби питав ся, що його там чекає, „ре-

єнтий“ скручує в улицю коло церкви, де мешкає „kreitsamtskanzelist“ Кудрикевич, котрий тримає учеників на станциї, і наладований віз з гуком вїжджає в браму...

З початком вересня 1826. року починає Шашкевич ходити до ґімназиї в Бережанах. Бережани, невеличке позіґове місто над Золотою Липою, колись власність великопанського роду Сєнявских, пізнійше Любомірских, нинї Потоцких, числять мало що більше над 10.000 мешканцїв. Лежать в гарній, гористій околицї, покритій дубовими лїсами і славять ся старинним замком та величезним, на милю довгим ставом, що стоїть висше міста і може його кождої хвилї заляти.

Туди то перенесено року 1805. ґімназию зі Збаража, разом з тамошнїми учителями та учениками. Приміщено єї в ратуші, на першім поверсї, в самій серединї ринку, так що в торгові дни гамір перешкаджає науцї. Ґімназийнї салї великі, але низькі, куритарі довгі, а темнаві. В часах Шашкевича виложені вони були цеглою і ґімназия подобала на монастир. Наука відбувала ся по новим плянам з року 1818, котрі властиво не давали нїчо нового, тільки привертали давний єзуїтський устрій. В кождій клясї учив оден учитель і провадив учеників від 1 до 4 кляси. В пятій приходив другий. Ученик кінчив ґімназию, знаючи тільки двох професорів, котрі

мусіли його усіх наук рівно добре навчити. Але не такі то великі були тії науки. Ґеометрию, фізику і природописні науки скасовано, альґебру обмежено, лишила ся властиво тільки латина, грека, німецьке, история та трохи польського, разом 18 годин на тиждень, так що кождий четвер був вільний від науки.

В бережанській ґімназиї учили також аґрономії а за те не було осібного учителя релїґії греко-кат., і наші ученики мусїли вчити ся польської релїґії.

Як Шашкевич прийшов до Бережан, то навіть сьвят наших молодїж не сьваткувала, бо що йно 1827. вийшов декрет з придворної канцеляриї, щоби в таких ґімназиях, де є хоть одна четверта часть учеників обряду греко-кат. десять днїв сьвяточних руських було вільних від шкільної науки.

Учителї придержували ся давного ладу — казали як найбільше виучувати на память. Особливо латинська граматика була в роботї. По латиньски викладали також історию. За те про „руське“ — нікому навіть не снило ся.

За часів Шашкевича учителями бережанської ґімназиї були: Йосиф Бєлєчки, Василь Петрович, Іван Васькевич, Мартин Горз, Франц Каутцки і Йосиф Попкевич. Аґрономії учив Михайло Бєлєцкий, а релїґії кс. Францішек Новотни,

Префектом ґімназияльним був Андрій Сулїшевський, але школа стояла під управою старости Казиміра Мільбахера, котрий мав титул директора. Заступником директора з правом візитациї був місцевий латинський парох, кс. Стефан Ступнїцкі,

Ґімназия підлягала видїлови науковому (Studienfakultät) у Львові, а „директором наук ґімназияльних", (то що тепер інспектор, тільки що оден для цїлого краю) був канонїк капітули римо-кат. у Львові Франц. Захаріясєвіч.

До науки заохочували всїлякими способами, саджали до ослячої лавки, кликали на „чорну каву", (відкотрої в очах робило ся чорно) а навіть замикали до карцеру, котрий був заразом спіжарнею ґімназийного терцияна і гнїздищем щурів. Такому, що забув ся і відозвавсь до товариша рідною мовою попадав ся у руки Sprachzeichen або signum. Була се книжочка, оправлена в дощинки, котру носив винуватець на шиї так довго, поки не приловив другого на тій самій провинї. Тодї тому другому завішував нещасливе signum, записуючи на вічну памятку імя і прізвище. В суботу професор оглядав signum і завдавав всїм записаним кару.

Але карали так тільки в низших клясах, бо в 5 та 6 лучали ся між учениками дозрілі мущини, котрі ходили в цилїндрах. Такому,

як шось грубшого прискробав то казало ся: „ich werde Sie in die Kamaschen stecken lassen“, а се була небезпечна погроза.

Поза школою ученики шукали розривок в улюбленій грі мячем, пливали по величезнім ставі, а деякий зі старших ішов зі стрільбою в ліс. Як хто наломив собі язик до латинських форм та вивчив усяких правил граматичних, віршом уложених, а в голову впакував кільkасот всіляких формул — то жило ся йому в ґімназиї несогірше. Ранком, перед осьмою терциян ішов до церкви і дзвонив, щоби ціле місто знало, що в ґімназиї починаєть ся наука.

Тоді з усіх сторін міста спішили ученики до бережанського ратуша, поступаючи по дорозї до гр. кт. церкви. Була се невеличка сьвятиня, кріпко, як твердиня збудована, а властиво перероблена із старого вірменського купецького складу. В церкві в лївім пристолї рука св. Івана, в правім чудотворна ікона Матери Божої. Крім того кілька старих образів і вікна з маленькими шибами в олуво оправленими. Кождий ученик відмовив молитву, котрого стати було, дав феника убогому, щоб не дістати злої кляси і біг до школи. В школї дві аби три години і на обід. По обідї знов година або дві, субота вільне — загалом працї не ботато. Вечерами товариські розмови, „темперованнє“ пер, старші перепитують молод-

ших лекций, молодші думають над всілякими, нераз не дуже дотепними і більши злосливими пакостями станцийному господареви, господині, або їх сусідам — і так день минає за днем.

Часом до міста прийде циган з медведем, часом линвоход, розвісить линву через ринок і ходить по ній, часом бігунописуєть ся скорим бігом довкола ґімназиї — от і всі розривки такого малого міста, як Бережани. Більшу цікавість будив приїзд епископа, директора наук ґімназияльних, або намісника.

Тоді ученики з учителями виходили далеко за місто, на львовську дорогу, щоб впровадити достойника до міста, при чім з засади приходило до борби з жидами.

Дуже сьвяточно кінчив ся в бережанській ґімназиї шкільний рік. Тоді в церкві закривали великою занавісою іконостас, ставили, там де звичайно буває тетрапод, довгий стіл, накритий зеленим сукном, а на столї укладали дневники і нагороди шкільні.

За тим столом на першому місці сїдав староста, коло нього латинський парох, як „віцедиректор“ і иньші місцеві достойники, дальше стояли ученики і їх родини. Коли всьо було готове, ст ренкий префект давав знак рукою і з хорів гремїла могуча „інтрада“, котру грали — військові сурмачі.

По інтраді мав промову „ретор“, т. є. оден з учеників VI. кляси, а по промові починав префект читати імена щонайлучших учеників з кождої кляси. „Praemio donati sunt.... імярек.... звук труб на хорах, знова імярек і знова звук труб, так аж до кінця.

Коли ученики вертали з вакаций, то при вписї діставали друкований звіт п. н. Iuventus caesareoregii gymnasii Brzeżanensis e moribus et progressu in litteris exeunte anno scholastico.

Такий спис, з V. кляси переховав ся до нинї з іменем Маркіяна Шашкевича. Praemio donatus був там Litwinowicz Spiridion, Galic. Urmanensis, liber a didactro, пізнїйший гр. кт. митрополит. Huic proxime accesserunt: De Kostecki i Stark. Nomina et Cognomina iuvenum: Banknecht, Biliński, Grabianka, Hlibowicki, Hoterowski, Jakubowicz, De Jasiński, De Jaworski, Kochański, De Orłowski, Pestendorfer, Ubidowicz, Wiśniowski, De Korczyński. Се товариші Шашкевича. Молодїж з ріжних сторін, з Сянока, Болехова, Словіти і Чернівців. Шашкевич зі всїх предметів має одиницю, по нашому нинїшньому — добре. (E moribus, doctr. Religionis, Ex Auct. interpet. et Stylo. E graec. bing. Stud. E Geogr et Historia Ex Algebra).

За часів Шашкевича лучили ся в Бережанах дві замітнїйші пригоди, котрі мусїли зробити сильне вражінне на молодечій уяві

пізнійшого поета, а саме: пожар ратуша і повінь ставу, котрий затопив був ціле місто так, що вода в ґімназиї доходила до вікон першого поверха.

Не без вражіння минали йому мабуть проходи по чудових лісах та горах бережанських, по Рурисках, Сторожиськах, Раю, де природа і народні пісні, історня і народний переказ говорили до його молодої, поетичньої душі.

На сьвята їхало ся домів. А в дома, хотьби яка біда, то все таки наймилійше. І Маркіян тужив за домом, і свою любов до родини заявляв у віршах, які посилав родичам і рідни на іменини, а які на жаль запропастили ся. Але ті вірші були писані польською мовою, бо тоді по нашому не вміли письменні люди віршів складати. Вправді за кордоном в Росиї була вже ціла велика поема, писана українською мовою, „Енеїда", але звідтам до нас нелегка була дорога і книжки ніби припадком через границю передіставали ся.

В загалі про Русь і Русинів було тоді в Бережанах тихо. Релігії учили по польськи, української мови не вчили цілком, молодіж в школі говорила по латинськи, дома по польськи або по німецьки, ніякого национального почуття не було. Воно почало будити ся що йно в 1830 році, перед повстанням, і то зра-

зу серед Поляків, а відтак, посередно і між нами.

VI.

Скінчивши 15. липня 1829 р. шість кляс ґімназияльних в Бережан, пішов на так звану фільозофію, то є до 7. і 8. кляси до Львова, В греко католицькій духовній семінариї дістав безплатно хату, харч і одяг.

Семінария містила ся в старих мурах, єї питомці буди зачинені і на молодого Маркіяна, привиклого до бережанської свободи, повіяло тяжким, немилим вітром.

Ратуш в Бережанах.

(На першім поверсї ґімназия, до котрої ходив М. Шашкевич).

Тії мури робили на нього ще й тому прикре враж'іннє, бо він був дитиною села, чоловіком живим, що рвав ся до народу і до реальної праці для нього.

В школї поводили ся тоді з „фільозофами“, не так, як з нинїшними учениками 7. і 8. кляси, бо були се часто дозрілі молодцї. Їм вільно було курити люльку, або нюхати табаку, ходити з паличкою, одягати ся в плащ з пелєриною і носити бокобороди. Професори говорили їм „dominus“.

Тодїшний Львів не богато ріжнив ся від повітового міста. Не було се таке велике, гарно забудоване місто, як нинї. Декілька величавих сьвятинь, між ними Волоска церква і Юр, кілька більших камяниць, а поза тим болотнисті вулицї, неупорядковані городи і зовсім невибагливе життя. В міїськім театрі грають такі штуки як: „Італїйські розбійники“, „Баша і медвідь“, „Дївчина ставлена на карту“ і т. д. В театрі відбувають ся також ґімнастичні представлення з повним вдоволеннєм численно зібраної публики, а часописи розписують ся з великими похвалами про всілякі маґічні представлення „в ґусті Пінетті, Філядельфі і Боско“. Преса гонить за сензациями, подаючи в новинках звістки про танцюючого трупа, про льва, що реве як осел, про відрубані голови, що чхають і про иньші тим по-

дібні дивеса. Поети пишуть похвальні гимни в честь своїх любок, „котрих красу мігби змалювати хиба Рафаель, а гідно описати Нємцевіч (?!)“.

„Вулиця“ біжить за військовою бандою та з одушевленнєм приглядаєть ся ілюмінациї та штучним огням підчас двірських сьвят.

Цілком маломіщанська, провінциональна атмосфера.

Маркіян за приїздом до Львова мав вісімнайцять літ, був худощавим молодцем, з високим чолом і синіми, лагідними очима, в котрих горів притаєний огонь. Товариші любили його за лагідну вдачу і за добре серце. Вбирав ся так, як і другі „фільозофи“, що в семінари мали не тільки мешканє і харч, але також і одяг. Батько не міг йому богато помочи, бо й сам був бідний. Гуляти не було як і з чого. Але раз лучило ся, що з другим товаришем, Базилевичом вийшов на місто і в реставрациї Людвіка засидів ся до пів до семої у вечір. Провина не була така велика, як зважити, що Маркіян був молодим хлопцем, і що нічо нечесногоне поповнив.

Але тодішний Митрополит Михаіл Левицький був чоловіком острим, бояв ся щоб ряд не робив йому докорів, немовто він замало уважає на вихованців семінара і він затвердив ухвалу ректорату, котрою

виключувало ся Шашкевича з семінара і виключене оповіщувало ся прилюдно перед усіми питомцями.

Маркіян Шашкевич, фільозоф першого року, пробувши кілька місяців в семінари, зложив „фундушовий“ одяг і в осени 1830. опинив ся на „сьвіті“, то є на бруку.

Отся сумна пригода потягнула за собою далекосяглі наслідки.

Молодий чоловік, без гроша при души, без ремесла в руках, мусів тяжко бідувати, щоб удержати ся у Львові. Батько, чи не хотів, чи не міг — досить, що не помагав єму.

Даром писав нещасливий син:

Отче, ох отче! Сли ся мені придало
Дни житя твого полином згірчити.
Сли коли око твоє жальом запало,
Слим був нещасен серце закервити,
Прости ми, Отче, прости! Бач, я ся каю,
Жальом серце бідне моє прозябає,
Твої ноженьки сльозами зливаю —
Ах! прости синови, най не загибає.

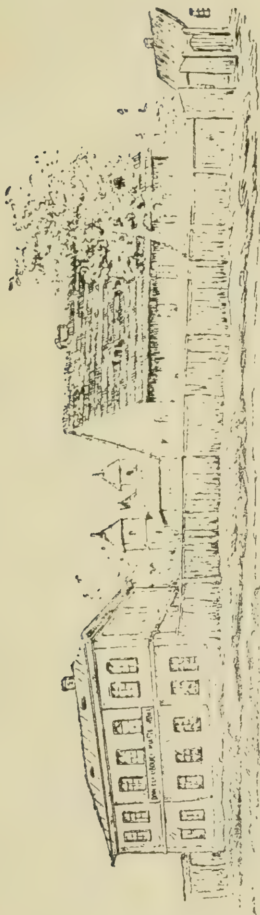
Треба було в біді та нужді самому давати собі раду. І власне в тім самостійнім житю було і велике добро поета і велике його нещастє. Добро — бо його характер дозрів, він змужнів і скріпив ся у борбі з судьбою; пізнав сьвіт, лучше ніж можна через мури пізнати; мав волю не одно прочитати і неодного навчити ся.

А нещасливим для поета був отсей побут поза семінарем тому, бо він, безнастанно борикаючи ся з бідою, ззараня підірвав свої і так ненадто великі сили та передчасно, як дальше побачимо, поклав ся у могилу.

Перебуваючи у Львові „на сьвіті“ мешкав Маркіян у свого вуйка (маминого брата) Захара Авдиковського, що був управителем мійського дому убогих (das Siechenhaus) при костелї сьв. Лазаря, побіч вулиць Коперника і Вроновських у Львові. Невеличкий партеровий дімок, що дав приют прогнаному питомцеви стоїть по нинї-день і разом з семінарийною церквою та кількома деревами в огородї гр. кат. семінариї належить до нечисленних видимих памяток з часів Шашкевичевого побуту у Львові.

Щоб не їсти дармо вуйкового хлїба вчив мабуть Шашкевич своїх вуєчних братів письма, а вуйкови помагав в канцелярийних роботах, а щоби заробити на одяг, переписував рукописи до друку. Так переписав Денисови Зубрицькому, звісному історикови, а тодї префектови ставропигійської друкарнї, його „Хронїку Ставропигійського Братства у Львові“.

Зубрицький був тодї сьвідомим Русином, так само й Захар Авдиковський, а товариство тих людий не остало без впливу на молодого

Помешкане З. Авдиковського при „Домі убогих“ у Львові, де жив М. Шашкевич.

Маркіяна, особливо в напрямі неподатливости на тодішні польські національні впливи.

Були то часи пореволюцийні, котрі видвигнули на заході Европи питання рівности і братерства людий. Про права і гідність простого люду писало ся тоді богато, а в Австриї, де цісар Йосиф почав був кількадесять літ тому великі селянські реформи, справа визволення селян набирала особливої ваги, передівсім в кружках палкої та чоловіколюбної молодїжи. Були то часи, коли і питання національні стали домагати ся голосу. Вплинули на се між иньшими війни наполеонські, котрі розбудили приспані почуття народнього достоїньства. Південні словяни думають про свободу, Чехи починають орґанїзувати ся, Поляки горячійше відчувають тугу за втраченою польською державою.

Була се нїби якась провесна таємна, коли єще сніг лежить на горах, але з долів повіває вже теплий вітер, а зпід землї добуваєть ся якесь дрожанє і якийсь незвісний голос кличе: „вставайте!"

В таку пору уряд державний зі здвоєною увагою слїдив за молодими людьми, щоб вони не затіяли чогось небезпечного для держави. Одно нерозважне слово, одна заказана книжка і можна було попасти ся в біду. А поліция львівська не знала тоді жартів!

Але грядучої весни здержати годі. Вона може тільки припізнити ся, а прийти все таки мусить. Все таки колись, мимо несподіваного зимна розпукнуть ся базьки, зацвитуть сади і зазеленіють поля. Не спинять весни передчасні громи, вони тільки зворушать воздух і розбудять природу.

Такий весняний настрій переживав тоді Маркіян Шашкевич. Він чув, що в його души має зацвисти чудовий квіт народнього відродження і він, як міг та як умів, готовив рілю під отсю квітку.

Він учить ся церковної мови і письма у реєнта при Волоській Церкві, Нероновича разом з кандидатами на дяків. По тих початках працює дальше: робить точні взірці відміни імен та слова на підставі граматики Смотрицького і на основі „Slavin“ Добровского (з 1808 р.) Пише латинський витяг з його „Institutiones linquae slavicae“, і робить язикові досліди над учительним евангелієм Ґ. Балабана. Щоб опанувати тую мову, збирає словарний материял і пише вправи, приміром на тему „человѣкъ“, „члонки людского тѣла“ і т. д. Крім того переписує із старого збірника 11 силябічних віршів моралїзуючого змісту як: Надежда і упованіє, Любов к Богу, Сьвіт злоби, котрі пізнійше хибно приписувано Шашкевичеви.

Читає також (головно в бібліотеці Оссолінських) діла Шафарика, Ліндого, Раковецького, Вука Стефановича і з молодецьким поривом здобуває собі чимраз то ширше знання.

Дальше читає збірки народньої літератури південних словян, російські народні приповідки і поглублює знаннє літератури латинської та грецької. Перед ним звільна виринає питанє, хто ми і звідки ми взяли ся? Чи ми осібний народ, з осібною власною мовою, чи тільки частина иньшого народу? Його починає цікавити також питаннє, яке місце займаємо ми в словянщині і яка нас чекає доля. На всі тії питання він не знаходить відразу готової відповіди, він працює над їх розвязкою довго і пильно.

Читає певно всьо, що можна було тоді у Львові дістати, а що вело його до цїли. Отже Червеньского „Ruś Zadniestrska“ і видаваний львівськими професорами „Pielgrzym lwowski“, і „Rozmaitości“ і переклади наших пісень на німецьке, зладжені молодим польським поетом Вінкентиєм Польом і Engla історию України по німецьки.

Так як Колюмб мусїв плисти невпинно в однім напрямі, щоб відкрити Америку, так і наш поет мусїв тільки йти тою самою дорогою, щоб дійти на Україну. І так як Ко-

люмб доплив до берегів нового краю тому, бо мав відвагу плисти, так і Шашкевич відкрив Галичанам їх рідну Україну тому, бо гадка його ішла в тім напрямі неустрашимо, не зважаючи на ніякі перешкоди.

VIII.

Провідними стовпами в тяжкій мандрівці Маркіяна Шашкевича до забутої рідної землї були йому укряїнські закордонні твори,

Мимо кордону зносини між галицькою а російською Україною ніколи не були цїлком перервані. З наших карпатських лїсів вивозили дерево Днїстром до Одеси. З Подїля сплавляли туди пшеницю, а міщани й селяни з Калуша й Дрогобича розвозили сіль по далекій Україні, з чого мали немалий заробок. Натомісць зза кордону, часом аж з лївобічної України гонили до нас і дальше аж на Шлеск, до Оломуца, пасені воли. Богаті пани мали свої маєтки по обох боках кордону і переїздили з одного боку на другий та перевозили з собою службу. Мандрівні торговцї з пакою всякого краму на плечах волочили ся по всім усюдам.

В Дрогобичі стоїть по нинішний день церква сьвятого Юрия привезена туди дрогобицькими солярями аж з над Днїпра.

О скількиж лекше було перевезти книжку! До того не забуваймо, що 1809. Росия одержала була тернопільський округ, а цар Александер І. видав був приказ, приманювати всякими льготами населеннє Галичини до Росиї. Се не трівало довго, але деякі впливи оставило по собі. Під конець січня 1822. р. приїхав до Львова росийський учений Петро Кеппен, а з відси поїхав до Перемишля, завязуючи зносини з нашими визначнійшими людьми, та інформуючи їх про початки української літератури за кордоном і про книжки, які там повиходили.

В унїверситетських часах Шашкевича були вже у нас і Енеїда і граматика Павловського і збірник пісень Максимовича.

Маркіян прочитав їх і — доплив до краю.

Він впевнив ся, що Русини в Галичині такий самий народ, як Українцї за кордоном, що одна в них мова і оден дух і що одна їм ціль зберігати тую мову і розвивати народнього духа.

А впевнивши ся в тім, він посьвятив усї свої сили і всї свої пориви молодечі повернув на те, щоб тую думку перевести в діло.

Почав від мови, бо се той таємний ключ, яким відчиняють ся скарби народньої души.

Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,

Руська мати нас любила:
Чому-ж мова єй не мила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм? —

кликав поет з глубини своєї доброї душі.

Отсе був здобуток його трилїтньої працї поза мурами греко-католицького семінара у Львові, працї тяжкої, бо в борбі о буденне життє, але озолоченої преясними промінням великої ідеї.

В осени 1833. р. приняли його знова до духовного семінара, як слухача першого року теольоґії.

Було то по упадку польського повстання падолистового, в котрім також і наші люди брали живу участь. Як взяти під увагу те, що по наших сьвященичих домах говорило ся по польськи, сьпівало ся патриотичні польські піснї, що не оден близький нашим родинам згинув у бою за независимість польську, що польські повстанцї перебували по наших селах — то зрозуміємо звідки брали ся симпатиї до польського визвольного руху серед нашого духовеньства. До того додаймо дїяльність польської партиї демократичної, котра за всяку цїну старала ся пірвати до бою також простий нарід і то не тільки польський, але й наш, обіцюючи йому в обновленій Польщі цїлковиту волю, додаймо й те, що демо-

По за тихий за Дунай
Де мій сокол пребуває?
Лети гадко в чужий край
Де го туга обертає.

Неси ~~[illegible]~~ думу та [illegible]
Легкокрилий вітроньку
[illegible] [illegible] неси [illegible]
[illegible] брата [illegible]:

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Милий брате рідненький
Но то [illegible] [illegible]
Вітрець дихає тепленький!

Серед луга край води
Зацвила калина
Буде весілля [illegible] та
Що [illegible] й родина. —

Рукопись Шашкевича.

крати веліли до руських сьвящеників відносити ся прихильно, а стане нам ясно, чому також в духовнім семінари у Львові ширила ся аґітация польська. Не було власної ідеї, котра пірвалаби палку молодїж, отже ширила ся чужа, тим більше що не було ясної сьвідомости, що се власне чужа ідея. Безідейна зверхність, (тодїшний ректорат і митрополія) не могли молодїжи здержати від того руху, вони єї кидали в обійми польської революциї, бо до молодїжи відносили ся неприхильно і не людяно, сповняючи свій обовязок не як духові провідники і учителї, лиш як власть поліцийна. Молодїж називала їх Іродами, а сама шукала заспокоєння своїх поривів молодечих в тайних кружках, в котрих читало ся революцийні книжки та брошури і взивало до знищення Німців а відбудованя Польщі. Не бракло розумієть ся і таких, що зраджували своїх товаришів і доносили на них урядови. З того опісля пішли процеси і богато нашої молодїжи відпокутовало свої вільнодумні змагання в тюрмах Шпільберґу і Куфштейну, не маючи навіть тої нагороди, яку мають народні герої, ті що жертву принесуть для рідної справи і за те славить їх рідний народ.

Шашкевич увійшов до семінара з готовим поглядом на справу: я не Поляк і нема менї потреби приставати до польських рево

люцийних кружків. А що був він, мимо перебутих злиднів, чоловіком діяльним отже вскорі згуртував власний кружок, котрого ідеєю було розвивати рідний український язик і ширити народну сьвідомість між галицькими Українцями, або, як вони себе тоді називали Русинами.

О. Сильвестер Слимаковський,
префект дух. сем. за часів М. Шашкевича.
(З сучасного рисунку о. І. Гавришкеви).

При помочи кількох товаришів уложив він першу літературну збірку, в котрій поміщено 13 стишків. Збірку тую названо „Син Руси“.

Ось заголовок тої цікавої збірки.

„Синъ Русѣ, или собрание стихотворовъ въ рускимъ язику отъ клєру Семінариї єнеральнои въ Львѣ городѣ, руского краю Метрополиї, Року 1833“. Поміщено ту: „До синовъ Русѣ“, О. Г. „Слово до чтителей руского язика“ М(аркіян) Ш(ашкевич), „Сатира“ М. М. „Дума“ М. М. „Розсѣть“ М. М. „Роксолана или Танецъ рускій“, М. М. „Вихеръ“ Г. О. „Молитва хлопця“ Ал. Г. „Розлука“ М М. „Дума“ М(аркіян) Ш(ашкевич). „З Анакреонта виѣмокъ“ А. Г. „Русин“ І. Левѣцкій зъ Авг(устовки). „Радость весны“ І. Левицкій изъ Болъшова.

Збірка має характер патриотичний. Всюди зазначуєть ся її руськість, супроти тодішній Польщі і польським впливам.

У вступнім слові взивав Шашкевич:

„Дайте руки, юні други,
Серце к серцю най припаде,
Най щезают тяжкі туги,
Разом, разом! кто сил має,
Гонім з Руси мраки тьмаві,
Разом, к сьвітлу други жваві!“

В „сатирі“ схарактеризовано взаїмени польсько-українські короткими, але влучними словами:

„Що за дідько ту рогатий?
Брат не хоче брата знати,
Єден впертий, другий думний,
Оба кажучи: я розумний“.

Значить ся зазначене єсть племінне спорідненнє обох народів і виказана одна з головних причин борби — „думність“ Поляків, нині сказалиб ми їх аристократичний погляд на українську справу. Ориєнтация куди висша від тих, що або переходили на сторону польську, або насьміхали ся в парафразах польських патриотичних пісень над невдачою польського визвольного руху.

Проґраму діяльности розвиває О. Г. в стиху „До синов Руси“.

„Час! Час! ум наш роз'ирити,
Най блистає єго сила,
Милость к Музам защипити,
Щоби в Руским серцю тквила.
Яри, яри, ум твій Сине,
Той дар небес так велики,
Чорна мрака нехай гине,
Що вид тьмила через віки.
Далї, Братя! далї, други,
Серце к Музам най припаде,
Сходїть вірной дружби круги.
Нех там милость в нем засяде“.

Вірші иньших авторів. або мали далеко меньшу або не мали нїякої вартости, а мова збірки також була слабо вироблена і нечисто народна. Крім того, збірка мала богато слів,

а мало гадок і з артистичного боку не могла видержати критики. Але благословити єї треба, як перший збірний прояв народньої думки, як доказ щирої охоти через літературу добути рідний нарід з упадку.

IX.

Перший початок був зроблений, Шашкевич ішов дальше. Він рішив ся зі своєю ідеєю переступити поріг греко-католицького духовного семінара у Львові і вийти в сьвіт.

Уложив другу збірку разом з найвизначнійшими своїми товаришами Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем п. з. „Зоря, писемце посьвященоє рускому язику" і 1834. року подав єї до цензури.

Зерно тої книжки творили народні наші поезиї, дальше йшла розвідка про Богдана Хмельницького, жартовливий вірш, в якім парохіяни жалують ся на сьвященика нової дати, котрий їх давних звичаїв не хоче тримати ся (мабуть стих незвісного автора), сложений за кордоном при кінци 18. віку, дальше твори Шашкевича, Головацького й Вагилевича та єще дещо.

Збірник мав бути прикрашений портретом Хмельницького і визначав ся зреформо-

ваною правописею (ѣ і ы викинено, замісць ô, ê — і, замісць ы — и).

Цензором грецьких і славянських книжок був тоді знаменитий слявіст, Вартоломей Копітар у Відни. Він признав книжку що до мови, добору материялу й опрацьовання вдатною і назвав єї „geistreich", але з політичних мотивів бояв ся пустити єї до друку. Він бачив, що се книжка жива, котра історию вяже з теперішньою хвилею, котра суспільности дає, що нарід має найкрасшого — народню пісню, а в наслідок традицийного нашого наклону до збірників може знайти велике поширеннє і стати завязком нового письменьства на галицькій Руси.

Але книжка тая рівпочасно стане немилою для Поляків, бо говорить про Хмельницького і для Москалів, бо ширить ідею сепаратизму — отже хто знає, чи варта Австриї причиняти ся до росту нової літератури, наражаючи собі два народи. Колиб знаттє, думав собі Копітар, що галицька розбуджена література потягне за собою закордонних Українців і що вони пічнуть тяготіти до Австриї, то єще, а так, хто зна, чи скірка стане за виправку?

Копітар хотів показати, що він є вірний своїй державі і тому так далеко йшов у своїй рецензиї. Остаточно відіслав книжку до Львова,

щоб єї там хтось сьвідомий річи прочитав і сказав свою гадку. Книжка дістала ся звісному Венедиктови Левицькому, професорови теольоґії, а пізнійше цензорови наших книжок, котрий, як справжній Ірод, нищив кождий новонароджений твір українського письменьства. В чім тільки видно було якусь сьвіжу гадку, з чого віяло живим чуттєм — ішло на стос. Др. Венедикт Левицький додав від себе, що красше булоби, якби Шашкевич, замість писати такі невдатні книжки, працював над біблїєю та над церковною істориєю. Але верхом оцінки обох достойників було підозріннє, що Шашкевич хилить ся до Росиї, бо він підписав ся Rusland, хоть Шашкевич, як знаємо підписував ся славянським іменем „Руслан“.

Заки рішила ся доля „Зорі“, Шашкевич трудив ся дальше.

Він старав ся впровадити рідну мову в проповідях церковних, бо тоді проповідували наші сьвященики по польськи. Вправдї по руськи проповідували вже давнійше у Відни О. Й. Паславський, в Перемишлї О. І. Лаврівський, у Львові О. Я. Геровський і питомець Шоробура, що прозвав ся Гороцьким, але се були відокремленіояви. Ходило о те, щоб проповідь народньою мовою війшла в звичай, щоб вона стала законом і того діла підняв ся Маркіян Шашкевич.

На його нещастє оден з питомців, Плешкевич, що перший мав виступити з руською промовою в городській церкві, вийшовши на проповідальницю, збентежив ся і замість говорити по українськи став перекладати проповідь на польське. Проба невдала ся. Питомці поділили ся на два табори, за рідньою мовою і проти ньої. На приказ митрополита мали рішити тую важну справу теольоґи четвертого року і вони значною більшостию голосів заявили ся за проповідями по польськи. Тоді виголосив Маркіян Шашкевич промову по руськи і зробив ньою таке вражіннє, „що руський дух — по словам одного з присутних — о сто процент підніс ся“. Пасторалісти дали собі слово проповідувати по руськи.

Виступленнє Шашкевича, Устияновича і Величковського відразу в трьох львівських церквах з проповідями в народній мові переломило давне упередженнє. Ідея народньої проповіди приняла ся.

В 1835. видрукував Шашкевич „Оду“ по причині сьвяткованя уродин цісаря Франца I. в народній українській мові, а се також вплинуло на скріпленнє народнього духа серед питомців, котрі бачили, що хлопською мовою можна навіть монарха величати.

Подаємо сей перший друкований твір

Шашкевича так, як він був написаний, без зміни:

Що то всім сьвітом за краса зацьвіла?
Ци сонце ясне з-під небес сступило?
Ци небо землю зьвіздами покрило?
Зоря ли сьвітом по землись росплила?
  Не сонце, зьвізди, ранная зоря то:
  Нарід велике днесь сьвяткує сьвято!

Куда веселий люд сей в тлумі скорит?
В одежах всяк сьвяточних ся являє?
Ци ангела труба на суд взиває?
Ци Боян віщий князям пісни творит?
  Не пісни Бояна, не труб то звуки,
  Се люди в храмі к небу взносят руки!

Що то за голос сьвітомсь розлягає?
Ци ангел піньє плине воздухами?
Ци чудни море грає голосами?
Ци соловій вже весну розвиває?
  Не ангели, не птици пісня ту творят;
  Народи всердний пацїр враз говорят!

О мудрость вічна, доброто прекрасна!
Що з віка водиш сьвіти воздухами!
Що ублажаєш царства ту царями!
Котрими всяк нарід, страна вся щасна,
  О милость безконечна, жрідло сьвіта!
  Ще Францом крільом в много тїш нас лїта!

Мимо того рода похибок що: ангел, замісць ангелів, пацїр, всердний, жрідло (жерело), вірш виявляє значне виробленнє форми, спорий засіб слів і зворотів, доволї добре ухо,

словом заповідає будучого народнього поета. Хоть невикінчений, стоїть сей вірш богато висше від всяких давнійших віршових „проізведеній“.

Та на проповідях і віршових пробах не кінчила ся тодішня діяльність Маркіяна Шашкевича. Розуміючи вагу народньої осьвіти, він пильно заходив ся, щоб зібрати словар і видати читанку. Над словарем працюють деякі з Маркіянових товаришів під проводом М. Бульвінського, а відтак Устияновича, читанку укладає сам Шашкевич, хіснуючи ся материялом инших, незнаних нам поки що авторів. Особливо до читанки прикладав Маркіян велику вагу. Як з його власних слів виходить, хотів він свому дорогому руському народови зробити добру прислугу і його дітий учити любови Бога і ближнього в своїй рідній мові, защіплюючи в їх чутливих серцях ті релїґійні і моральні почування, котрі їм колись будуть потрібні як будучим горожанам держави і як правдивим людям.

Яка шкода, що така книжка в свою пору не побачила божого сьвіта! (Видрукувано єї що йно 1850. року у Львові). Трудно вгадати, скільки добра могла вона тоді зробити і як дуже могла вона прискорити розвиток нашої народної ідеї, котра незабутньому Маркіянови так дуже лежала на серці.

На рік 1835. припадає еще оден виступ молодого поета, а саме борба о письмо. Йосиф Лозинський, автор недрукованої граматики і щирий приклонник народньої мови виступив з проєктом, введення латинської азбуки до руського письменьства. Сучасні добачували в тім польську інтриґу і проєкт Лозинського приняли дуже неприхильно, чого доказом полєміка Йосифа Левицького. Питомці виступили проти азбучній зміні також дуже рішучо, а їх іменем промовив Маркіян Шашкевич в брошурі: „Azbuka i abecadło“. Він не підсував Лозинському злої волї, тільки спокійними словами доказував, що латинської азбуки не можна впроваджувати до нашої мови з полїтичних причин. Тую брошуру видруковано в Перемишлї в 3.000 прим. і розіслано в усї сторони краю. Лозинський надрукував латинською азбукою одну тільки книжку „Ruskoje wesile“ і більше зі свойою думкою нікому не накидував ся. Виступом Йосифа Левицького він не зразив ся і остав дальше приклонником народньої мови.

Тая коротка полєміка Шашкевича з Лозинським гарно сьвідчить про них обох, як про людий, що рідну справу вміли поставити висше хвилевого непорозуміння.

Ту згадаємо також про Шашкевича дбалість о чистоту нашого обряду. Він домагав ся,

щоб не хрестити ся по польськи, щоби перед проповідию говорити славянський текст і навіть в костелї не вбирати комжи.

Хотїв задержати наш обряд чистим і охоронити його перед златинщеннєм.

Тимчасом 1. липня 1834. року написав Копітар звісну рецензию на „Зорю“ з тим, щоби єї піддати остатній рецензиї у Львові, бо: Der Local-Censor kennt den Zustand der beiden Netionen in Lemberg in Galizien (nämlich der polnischen Ex-Herren, und der ruthenischen angehenden Herrn) und kann sein politisches Urtheil motivieren; der Wiener nicht!“ Він казав, що у Львові такі знатоки знайдуть ся, від митрополита починаючи.

Митрополита не трудно було знайти, а сей рішучо заявив ся проти печатанню „Зорі“, бо питомець повинен посьвячувати ся своїм теольоґічним студиям, біблії, моральній та історії церкви, а не таким баламутним писанням. Крім того підсував сей високий достойник свому питомцеви охоту розбудження в читачах симпатий до росийського правительства і до православної церкви...

Справдї византийська злоба!

Та думка Ексцеленциї рішила судьбу „Зорі“. Заборонено єї друкувати, а у Шашкевича переведено ревізию. На щастє не найдено нічого. Стало ся в осени 1835. року.

X.

Когожби з нас не прибила така вістка? Прецінь то була люба мрія, молодого

Яків Головацький.

Маркіяна і його товаришів, щоби між земляків пустити книжку в рідній мові, як ластівку, котраб віщувала весну. Прецїнь тільки праці, тільки заходу і клопоту, тільки трівоги коштувала вона! І тепер усьо, якби довбнею убив.

Але пригнобленнє не трівало довго. Саме тоді вернув був з Угорщини Яків Головацький, котрий там перебував на студиях і пізнав ся зі Словаком, Яном Колярoм, сербським патриотом Петровичем, з хорватом Куриляцом і иншими звісними Славянами, що кріпко вірили в будучність своїх народів і цїлої Славянщини.

В Головацькім знайшов Шашкевич щирого друга і доброго товариша в своїй дальшій праці.

Вони зібрали довкола себе кружок довірених товаришів, котрі читали книжки, вели розмови і кріпили ними народнього духа. Мали також альбом, до котрого вписували свої твори, підписуючи ся славянськими іменами. Шашкевич умів одушевити своїх товаришів і загріти їх до праці над відродженнєм рідного народу. За те його не могли стерпіти ті з товаришів, котрі говорили і писали по польськи та сприяли польському революцийному рухови. А що шпигуньство і доноси починали чимраз більше ширити ся, отже й на наших молодих ентузиястів пішов донос, що вони хочуть пе-

ретягнути нарід до Росиї. ((Такими безпідставними доносами вславив ся бувший питомець (від 1835. до 1837.) Дмитро Мохнацький, а результатом тих цьковань мав бути як кажуть, присуд смерти на Шашкевича, виданий польськими загорільцями й руськими перекінчиками)). У Шашкевича відбула ся висше згадана ревізия, але на щастє нїчо підозрілого не знайдено. І годї було знайти, прецїнь Шашкевич сьвідомий був окремішности українського народа так само від Польщі, як і від Росиї, а нїчо не могло більше противити ся його чистій души, як власне така чорна зрада, котру сповняють відступники народа.

Мимо таких всїляких перепон і переслїдувань гурток ріс. В семінари були тодї три партиї: демократична, а властиво польська, правительственна, себто консервативна, і руська. До руської належали, навіть по словам ворогів, що найлучші голови, а саме: Ловицький, Кушлик, Михайло Бульвінський, Юлїян Ямінський, Микола Устиянович, Семен Плешкевич, Порфір Лукасевич, Порфір Білинкевич, Скоморовський, Вагилевич, Могильницький, Трещаківський і Галацький — мужі, що переважно добре записали ся в книзї нашого відродження. Провідниками тої партиї вважали Михайла Левицького, Ловицького і Шашкевича. Шашкевич, Головецький і Вагилевич жили з собою

найблизше, бо лучила їх літературна робота і їх прозвано глумливо „рускою Трійцею“, та прізвище се вийшло їм пізнійше на славу.

До них небаром підійшли й другі, вельми талановиті люди, а саме Микола Устиянович та Антін Могильницький.

Добре діло не пропадало.

Шашкевич на спілку з Головацьким і Вагилевичем складають третю збірку, славну „Русалку Дністрову“. Була се перероблена й змінена трохи „Зоря“, без статі про Хмельницького, котра серед іродових гонeній десь запропастила ся.

За те увійшли деякі нові. Ось єї зміст. Передслівє, пісні народні, передговор к народним руским пісням (Вагилевича), думи і думки, шість ліричних поезий Шашкевича, Два віночки Головацького, Мадей та Жулин і Калина Вагилевича, Шашкевичева Олена, переводи сербських народних пісень і чотирох виїмків із Короледворської рукописи, Старина, коротка відомість о рукописях славянських і руських, находячих ся в книжниці монастиря св. Василія Великого у Львові, а наконець оповістка про Лозинського „Рускоє весілє“*).

Докладний заголовок був: „Русалка Днѣстровая“ Ruthenische Volkslieder. У Будимѣ. 1837. (мала вісімка, сторін XX. і 133.)

*) Пишемо нинїшньою правописию.

Однак редактори, навчені досьвідом не посилають еї до цензури у Львові, тільки Головацький відсилає до Пешту, до свого знакомого, Ґеорґія Петровича. Було се з початком вересня 1836. року, а вже в місяць пізнійше пештенський цензор, Надь, апробував еї, і в грудни 1836. вийшла вона з друку. Гроші за друк післав Головацький що йно в лютім 1837. а в цьвітни вислано наклад з Пешту до Львова. Гроші на виданнє дав О. Микола Верешинський, директор головної школи в Коломиї, а 15 дукатів, котрих не доставало до покриття коштів позичив Шашкевич у сьвящ. Івана Авдиковського.

Так з'явила ся на сьвіт перша книжка в Галичині, друкована народньою українською мовою з живим, цікавим змістом.

Але в нещасливу годину виринула отся „Русалка“ з глибоких филь галицької безпросьвітности.

Митрополит, як побачив „Русалку“, пізнав у ній колишню „Зорю“ і розгорів ся гнївом на авторів, котрі сьміли обійти його заказ і видрукували у Будимі те, чого не давали їм друкувати у Львові. А до того у вступі згадані були імена Мінчакевича, Кульчицького, Крижановського, Покінського й Ґадзінського, що прислали були деякі материяли до Русалки, а тепер замішані були в процес о державну зраду, викликаний доносом збожеволїлого

Гречанського і в голові митрополита з'явив ся підзор, що й редактори „Русалки“ належать разом з тамтими до заговору.

Він зараз і звернув ся до ґубернії з доносом на Шашкевича й товаришів, а спішив ся так дуже, що навіть наголовку книжки не вспів як слід прочитати і замість „Русалки“ денунциював якусь „Kusolk-y“.

До митрополита прилучила ся львівська цензура і „Русалку“ осуджено. Тих 900 примірників, що прийшли до Львова, забрано і вони перележали мабуть до року 1845. Розійшло ся тільки тих 100 примірників, що вислані були окремо, але й їм ми завдячуємо богато.

Видавців потягнено до відвічальности. Маркіян був у великій трівозі. Його могли виключити з семінара, а ту мати вдовиця з трома дітьми якраз цілу надію покладала на нього, як на найстаршого сина.

На допиті Вагилевич вирік ся всього, а за те Головацький поступив собі чесно, бо признав ся, що він заходив ся коло видання „Русалки“, не знаючи, що цензурні права в Галичині инші як на Угорщині.

Маркіян відповів коротко, що як співробітник думав послужити рідній літературі й мові, котру уважає окремою від російської й церковнославянської.

Їх обох хотіли прогнати з семінара. Але митрополит поспитав о раду ґубернії, ґубернія віднесла ся до Відня, Відень спитав ся о гадку пештенського цензора і скінчило ся на тім, що оба видавники дістали тільки остру нагану.

Так то чужі люди показали ся більше людяними та справедливими від своїх достойників. Так то через наших Іродів і се діло Шашкевича не мало такого успіху, як могло мати, колиб всї 1000 примірників пішли були між людий.

Тай не тільки наші достойники скривдили „Русалку"; між читачами вона знайшла також богато таких, що „бісом дивили ся на таку невидальщину". Деж то хто бачив, щоб теольоґи, отже люди образовані, видавали книжку хлопською, невченою мовою! Тай що в тій книжці є? Якісь народні пісні, якась казка „Олена" і т. д. Всьо воно не підходило під смак пересїчного читача.

Навіть Йосиф Левицький, чоловік безперечно прихильний народній мові, остро виступив проти „Русалки", мабуть через єї фонетичну правопись. Сей талановитий і заслужений, але всїлякими переслїдуваннями розярений письменник забув ся так дуже, що з приводу „Русалки" написав отсї прикрі слова:

Dzięki niech będą rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne

nowości baczne ma oko i Rusałce Dniestrowej rozszerzeć się w tej formie, w jakiej z rąk triumwiratu wyszła nie pozwala".

Се пише такий осьвічений і заслужений для рідної мови чоловік, яким безперечно був Отець Йосиф Левицький із Шкла, редактор Бесїд духовних, автор граматики і Listów tyczących się piśmiennictwa ruskiego w Galicyi — а щож мусїли казати инші, котрим народна мова була „językiem od gnoju!" Були вправдї й такі, як Михайло Козаневич, що щиро й сердечно спочував Шашкевичеви і його зневаженій та оплюваній „Русалцї", але якже мусїло бути йому прикро, що свої люди платять йому каменем за хлїб, та ще з такої білої муки.

До того як ми вже висше сказали, сгрінув був Маркіяна підчас студий тяжкий удар. Умер отець і Маркіян остав ся надією сиріт, котрими опікував ся поки що вуйко Захар Авдикович. На щастє з сестрою Маркіяна Юлією оженив ся питомець, Терентий Сметана, котрого настановлено завідателем Княжа і він то притулив при собі матїр і рідню Маркіяна. Сам Маркіян також нераз перебував у Княжу, в домі свого шваґра. Але в родинї все таки запанувала біда. Брат Маркіяна тижнями не ходив до школи, бо не мав чобіт і поет, щоб скорше дохопити ся хлїба, хотїв сьвятити ся безженно.

Намовляв його до такого кроку перемиський владика, а митрополит Михайло Левицький готов був вже виординувати його в грудни 1837. року. Але Маркіянова мати не бажала собі такої жертви і син пішов за єї радою.

В лютім 1838. р. відбуло ся вінчаннє Маркіяна з Юлією, донькою О. Теодора Крушинського, сьвященика в Деревни, повіту Жовківського. В маю перебував Шашкевич на ординациї у Львові і звідтам писав до жінки, що тужить за селом, що мури семінара пригнїтають його, що змарнїв і посумнїв. „Без бокобородів, у старій ревеґенлї, з молитовником під пахою перебігає по стокільканайцять сходів з гори на долину, до церкви і назад. Богато думає, мало говорить і вже не ходить так жваво, як давнїйше. Знає, що є слугою божим і хоче своє завданнє сповняти гідно та пильно“.

XI.

Був сьвящеником достойним, котрий дбав о духа свого народу. Не хотів, щоб той дух потапав у мраці невіжества, у тьмі безпросьвітности, тільки щоб підняв ся туди, куди летять духи инших народів, в країну

вічного поступу людства. Але праці його не вміли тоді як слід оцінити.

По висьвяченню посилають його на марну капелянію, до глухого села Гумниск, звідтам переносять на таку саму капелянію в Нестаничах, з Нестанич дають до Новосілок ліских, де зразу є адміністратором, а опісля, від мая 1842. року парохом... Дали хліб та не було чим їсти... Маркіян, підірвавши своє здоровлє, ще на фільозофії у Львові, а зруйновавши його до останка на адміністрациях, скорою ходою наближав ся до гробу.

Але духом він був заєдно бодрий. Хоть відірваний від бібліотек і від образованого товариства, працює дальше над собою.

А як тішить ся він кождою новою книжкою! Ось яку радість зробила йому „Ластівка“ Евгена Гребінки.

> „Ой ластівкаж то ластівка! — пише до О. Михайла Козловського в Тішках — такої ще ніхто з роду не бачив, бо не то іно, що гарно висьпівує та щебече... а то ще і на зиму не ховає ся, і все все снуєть ся, і все літає і все висьпівує, що забудеш і біду і горе і смуток і журбу і здаєть ся тобі, що завсігди весна“.

Радби, щоб тії книжки йшли з рук до рук та будили таке одушевленнє, яке розбудили в нього. Він вірить що народна пісня

„при Чорнім морі
себе заквітчає,
В степах на просторі
Весело заграє,
— в водах — Дніпрі
Змиєсь, прибере ся,
Легеньким крильцем
На Дніпр занесе ся,
Крилоньками сплесне,
Стрясе, злопотить,
Під небо до сонця
Ген — ген полетить
Під небом край сонця
Сонічком повисне,
І буде літати
І буде сьпівати
І о руській славі
Скрізь світу казати!“

Тая віра кріпить його і веселкою проганяє сірі мраки бідолашнього житя.

З вірою в красшу будучність учить він свого одинокого синка, Володимира (старший Сьвятослав помер недолітком) разом з молитвою також рідного письма.

І маленький хлопчик, змовивши перед образом сьвятого Миколи молитву, дрібними рученятами витягає з батькової скринчини бляшки з понаписуваними буквами і вчить ся складати слова.

Крізь вікно паде промінь заходячого сонця, над сільськими хатами лунає плач,

а на леваді клепле свою неумолиму косу біла смерть.

Не дала вона на себе довго ждати. Бояла ся, щоб поет не дістав з каси гроші, які йому від уряду належали ся та не поїхав у гори, до свого друга, Миколи Устияновича лічити ся, котрий його до себе на жентицю кликав. Прийшла, поклала на очи свої зимні долоні і скосила той перший повний квіт, що збірав ся розцвисти на Галицькій народній леваді. (7. червня 1843. р.) Але нім отсей білий первоцьвіт схилив свою підкошену голову до долу, упало на нього кілька ясних промінів сходячого сонця...

Шашкевич прочитав перші поезиї Шевченка. Се сходило сонце України...

XII.

Щож ту більше казати?

Умер сьвященик, зїхали ся сусїди, відсьпівали похоронні сьпіви, оден з них сказав проповідь і зворушив слухачів до сліз. Громада відвела свого пароха на цвинтар, дідич позичив гробу і тїло спочало в земли.

Умер муж і жінка остала бідною неосмотреною і непотїшеною вдовою. Знаєте життє наших сьвященичих вдовиць?

Умер батько і остав ся син одинак, що до смерти зберіг у живій памяти батьків ясний образ.

Ніколи не забув, як батько давав йому початки осьвіти, як учив хвалити Бога і любити безталанну вітчину. По батьку одідичив син-одинак дорогоцінний спадок — дар пісні...

Та не умер поет, бо твори його живуть до нині і до нині живе його дух животворячий, той що нас покликав до життя...

Тільки... як Мойсей не увів свого народу до обіцяної землї, як наш Тарас не побачив знесення кріпацтва так і Шашкевичеви не судило ся діждати весни народів. Коли мурава вкорінила ся на мурованім гробі в Новосілках — над Европою зарокотали громи.

Задріжала земля, захитали ся верхи середньовічних будинків, народ став вилазити з темних нор і почав кричати голосом розпуки: сьвітла і волї!

І Галицька Україна продрухала ся зі сну.

Зібрали ся умнійші люди — патриоти до города Львова на нараду, що і як треба їм робити, щоб не заспати хвилї.

Душею зборів був товариш і, можна сказати, ученик Шашкевича, Микола Устиянович. Згадав він про народ, „славний колись богацтвом і силою, но сто раз славнійший судьбами своїми“ — народ котрого „буваль-

щина записана кервою і слезами, а серце роздарте кривдою і всяким злобами“. Згадав і про „незабутного нашого Маркіяна“.

Зібрані зворушили ся до сліз і постановили берегти ідей Маркіяна та, хіснуючись новою весною, орати почату ним ниву.

Але на весну всіляко буває. Бувають дни ясні і теплі, бувають дощі і морози і не всї дерева цвитуть, що з весною розвивають ся.

Повіяли і на наші ниви північні вітри і неоден цьвіт пірвали з собою. Не оден з наших патриотів пішов шукати на чужих полях щастя.

Але зерно, яке у землю впало, а зародів гнилї в собі не мало, зросло і розвинуло ся. Галичина покрила ся школами, читальнями, оживила ся товариствами, запишала ся піснею. Книжка, як весняна пташка, летїла під сільську стріху, часопись ішла з доброю новиною. Нарід перестав пити, гнути спину і ждати чогось несподїваного. Він чимраз ширше протирав заспані очи і витягав наболїлі, але здорові кости. Почав вірити в себе. А з за кордону кріпив його і гонив в перед могучий голос Тараса.

Так минуло пядесять літ від смерти Маркіяна і відроджені дїти загадали пошанувати память свого батька. Вони рішили перенести

його тлінні останки з глухого села до столиці краю, щоб кождий міг поклонити ся їм.

Дня 31. н. ст. жовтня 1893. в прекрасний осінний день, коли останні листки обсипають ся з дерев, коли сум обсновує пусті поля, а спомини тиснуть ся до серця — заповнив ся цвинтар в Новосілках Ліских.

Відчинено гріб і добуто соснову, незіпсуту домовину.

Щож Ти подумав собі, Маркіяне, побачивши тільки нових людий, котрі Тебе, бідного сільського сьвященика, мов якого князя вели до столичного города Львова? Якже радів Ти своїм віщим духом, слухаючи їх промову тій бесіді, котру Ти надівсе полюбив був на сьвіті? Чиж не воскресав Ти із мертвих, дивлячись на ті филї рідного люду, що з тихих, неповорушливих глибин, добулись на уровень моря-життя?

О, яка шкода, що не можна було вчути Твого невибагливого, але правдивого слова!...

Декан відправив панахиду, Данило Танячкевич сказав горячу промову, і домовина двигнула ся в похід. Несли єї селяни, несли сьвященики, двигали на своїх раменах „пани зі Львова“. Один з них, тодїшний голова товариства імени Шевченка, О. Барвіньский промовив: „Зложім присягу, що так, як безсмертний Маркіян, так і ми не збочимо з до-

роги простої, ним указаної, що руська мова, руська народність, просьвіта і добро руського народу будуть метою наших змагань, наших заходів і дбалости“.

Шестірнею круторогих волів, на високім драбинястім возї віхав Маркіян до галицької столицї. Заграло сто дзвонів, засьпівала сотня сьвященників, тисячі народу непереглядною юрбою рушили за отсим невиданим возом. Якже змінили ся часи! Колись митрополит Руси гонив Маркіяна з духовних мурів духовного семінара і кидав ним з місця на місце по найгірших приходах, а нинї, наслїдник його на владичім пристолї, Сильвестер Сембратович, пішки далеку дорогу іде проважаючи домовину поета на личаківський цвинтар.

Над гробом промовив посол професор Юлїян Романчук. Він сказав: „Утїшивбись ся, Маркіяне, кобись нинї станув тут межи нами... Ти би пересьвідчив ся, що не даремні були Твої труди, що той давно погребаний руський нарід, не то що встав із гробу, але й нема нинї вже сили, котра би його назад в гріб зложила... Ми будемо тут до тебе приходити і загрівати ся Твоїм духом“.

І справдї приходимо до Маркіяна Шашкевича, в кождій важнїйшій хвилинї нашого народнього житя.

І тепер, в столїт від Його уродження,

в хвилї, коли рішають ся преважні народні справи, ми спішимо до Тебе Маркіяне, як дїти до свого духового батька, щоб Ти нам додав нових сил, щоб вірою кріпкою, мов Бескид і надією, ясною, як порання зоря узброїв наші груди, щоб добрячою рукою благословив нас на щасливу дорогу.

XIII.

Чомуж якраз до нього повертають ся очи Галицького Українця, як звертають ся очи дїтий на портрет свого батька? Чому годї нам подумати про наше народне відродження в Галичинї, не думаючи про Нього? Чому по-нинї-день вважаємо Його речником нашого краю, а імя Його вимавляємо з пошаною поруч всеукраїнського імени великого Тараса? Є тому всілякі причини — згадаємо про деякі з них.

Маркіян Шашкевич, се безперечно перший український письменник в Галичинї і перший народний діяч в широкім того слова значінню.

Були й перед ним і в його часах люди, що так як він хотїли здобути нашому народови належні права, від мови починаючи. Були граматики, проповідники й віршописцї, але кождий з них обертав ся в ограниченім

крузї лїтературньої або наукової творчости і жаден з них не виявив такого широкого погляду на справу відродження, жаден не працював так всесторонно, як він.

Одні з них, як І. Могильницький, або Й. Лозинський визначали ся надто великою повагою, инші, як Левицький зі Шкла, зражували собі людий зїдливим язиком і войовничим темпераментом. Шашкевич єднав у собі живість в думках і такт в поведенню, вдумчивість поета і палкість дїяча, романтизм письменника і практичність народнього робітника. Його лице, стать, бесїда притягали сучасників, його характерність, щирість і гірка доля зєднали йому симпатию пізнїйших поколїнь. Мав він у собі і прикмети сучасного галицького Русина і задатки пізнїйшого Українця, мав питьоменности провінцияла і почуттє всеукраїнської єдности, є на ньому дуже богато сьвітла, а мало тїни, і тому постать його так добре, хоть здалека видна.

Та все таки Маркіян Шашкевич — передівсїм поет. Тільки не з тих, що цїлу свою поетичність вкладають у вірші, його поезия була не йно в писаннях, але і в учинках. Бо, чи не поезия то, володіючи так гарно польською мовою, вчити ся старославянщини, відбувати студиї граматичні, збирати слова, вписувати звороти і впроваджувати „мову хлопську“

в літературні пороги? І то все тоді, коли на хлопську мову дивили ся, як на щось низького і поганого, коли перепрошували уха чесного товариства, напроваджуючи в розмові „хамські слова“, тоді як тую мову свої власні професори викинули з львівського університету! Чиж не виглядало воно на якусь поетичну мрію, на фантазию молодих, загонистих людий! А впроваджене народньої мови до церковної проповіди, пригода з проповідником, котрий перехрестив ся, навів евангельські слова, але по народньому промовити таки не мав відваги, а перша промова в семінари — чи не мають вони поетичньої закраски? Уявім собі нараду Шашкевича і товаришів в мурах гр. кт. семінариї, тую книжку, до котрої вони вписували свої перші твори, уявім собі ревізиї, процеси, трівоги, увійдім в душевний настрій героїв тої народньої драми, а будемо мусіли признати, що в їх думках і вчинках було більше поетичнього, чим в неодній збірці поезий.

Мойсеєм, котрий тую живу воду поезиї добував із скали тодішнього зовсім непоетичнього рутеньства, був ніхто инший тільки Шашкевич.

Щоб не говорити на вітер, пригадаймо собі, як про нього говорили його товариші, ті що перші пили тую поезию з сьвіжо добутої ним струї.

Оден з найблизших, Яків Головацький пише:

„Маркіян був чоловік середнього зросту, щуплий, але меткий, волосє яснорусе, очи синї, тужнії, носик невеличкий, кінчастий, лице худощаве виражало якуюсь тугу і болїсть. Сам був мягкого, доброго серця, в товаристві дотепний і забавний, показовав себе веселим і шаловливим. Лиш коли розговорив ся за русчину, народність, за рідний язик, родиму словесність і пр. тогди показала ся вся сильна душа єго, котра в тім слабовитім тїлї жила, очи блискнули живостю і якимсь сьвятим вотхновенєм, чоло трохи приморщило ся, і лице набрало грізної поваги; говорив сердечно, сильно переконував, бо му з серця ішло, він цїлий тим духом жив і віддихав“.

Не інакше звертаєть ся Микола Устиянович до колишнього свого друга:

Тямлю ще добре, — бо якимиж лїти
Хвильочки тії мож запамятати?
Колись яв думи нашії нам піти
І руской мови красу розвивати
В ясненьких барвах і силї..

Тогди, о Боже! Якже то жаріла
Блїдність уст Твоїх, палало личенько,
Жальом думою душа розгоріла
В небесні двори далеко, бистренько
Несла гадочки печали..

Так само й инший товариш, Михайло Козаневич.

Вид Білої гори з памятником Шашкевича від сторони желїзниці.

„Від коли — пише в листі до Шашкевича — доню твою (Русалку) зачали поругати, смагати і гонити родимці, від тогди я попав в тугу, і мої чувства скрились в болестнім серци, а віддалений сьвітами від тебе, зіставя без потїхи, роду і друга“.

Навіть пізнійше поколїннє устами Іляр. Грабовича звертаєть ся до Шашкевича в словах повних глубокого чуття і сердечної любови:

Я в кождій цьвітці, мов пісню бачу,
Що Ти колись ї сьпівав,
І в кождій цьвітці любов горячу,
Щось в груди своїй плекав.

Так дивили ся на Маркіяна сучасні, так близьке до нього поколїннє і нам також не годить ся розвінчувати його з тої авреолї, на котру собі вповні заслужив. Не можемо його віршів читати, не думаючи про нього, не памятаючи хто, коли і як їх писав, не можемо дивити ся на них з таким холодом і з такою безсторонною байдужностию, з якою ґазетний рецензент осуджує надіслані до редакциї поезиї. Се одна з тих поетичних появ, у котрих життє і поезия — нероздільна єдність.

Щоб відчути красу „Слова о полку Ігоревім“, ми мусимо вивчити ся староруської мови, переаналїзувати текст, пізнати історию й лїтературу XII. віку, бо інакше сей преваж-

ний наш твір остане для нас чужим і далеким. В меньшій мірі, але все таки дещо подібної праці вимагає також Шашкевич. І мова літературна з його часів і життя і сьвітогляд, всьо-всьо ріжнило ся так дуже від нинїшнього. Хто без потрібного підготовлення „критикує“ батька українського відроження в Галичинї і розвінчує його негідною рукою, творить кривду не тільки його чесній памяти, але й нам всїм, а на себе видає що найменьше присуд легкодушности. Зменьшаючи других, не конче збільшаєть ся себе...

Як поет лишив він спадьщину невелику і небогату. Кільканайцять думок, сумних як поетова доля і тужливих, як народна пісня, віршований лист про українську поезию до приятеля, Миколи Устияновича, п. з. „Побратимови“ частина на більші розміри задуманої поеми, „Перекіньчик бісурманський“, величаві „Псальми Русланові“, гарне оповіданє „Олена“, кілька казок, кілька дрібних віршів усякого змісту, а вкінци переводи — от і весь його поетичний доробок. Анї з огляду на скількість, анї на зміст і на форму він не може рівнати ся з таким велетнем, як Тарас Шевченко. Але мають Шашкевичеві вірші дві великі і найдорозші прикмети всякої правдивої поезиї т. є. щирість чуття і простоту вислову.

XIV.

Пригляньмо ся його ліричним стихотворам. Деякі з них субєктивні, любовного змісту (До милої, туга за милою, думка), або настроєві (розпука, сумрак вечірний), инші більше загальні, патриотичні (Руска мова, Згадка, Дайте руки, Побратимови), ще инші рефлєксийні (Нещасний, До ***, Слава Богу).

У віршах любовних поет іде слідами народньої пісні та мандрівних романсів, котрі і в нас колись сьпівало ся в супроводі ґітар та шпінетів.

Повій вітре, вітросеньку,
Там, де тужит мила,
Нехай несут там пісеньку
Твої легкі крила...

Най не плаче, най не тужит,
Вже час ся зближає:
Прийде милий, приголубит
І знев ся звінчає.

Вам здаєть ся, що се переписано з якогось синього „штамбуху“ вашого діда або бабки. Без сильних пориків, без різких акцентів, щиро і невибагливо виливаєть ся пісня любови, завершена надією подружя.

Коби мені крильці мати,
Соколом злетіти,
Тяжку тугу із серденька
При милій розбити!

Ой літавбим, ой літавбим
Зорями ясними,
Щоб мені ся натїшити
Ручками білими.

Так переходить очи, личко, хід і слова, малюючи принаду любої дївчини і тугу до нього. Зовсім, як в народній пісні і місцями так до неї підхожо, якби з уст люду записано. Прекрасна еротична пісня, овіяна щирим сумом розлуки.

На народній поезиї виплекана, але вже на власну нуту настроєна єсть „Думка“ з прегарною бадьорою кінцевою строфою:

Най радощі мому серцю,
Най надїя грає,
Най ми доля веселенька
Птичкою сьпіває!

Так само щиро, ніби селянська дївчина, що пішла в чужую сторононьку, описує поет своє рідне Підлисє.

Шуми вітре, шуми буйний
На ліси, на гори,
Мою журну неси думку
На Підлиські двори.

Там спочинеш, моя думко,
В зеленій соснинї,
Журбу збудеш, потїшиш ся
У лихій годинї.

З дитинним привязаннєм згадує поет і старий дуб і соснину і колодязь студененький і білу Підлисецьку гору — всьо, що бачив чистими хлопячими очами і полюбив незіпсутою душою.

Більше міжнародний характер мають його настроєві і рефлєксийні поезиї. В сонеті „Сумрак вечірний“, бачимо модний тоді краєвид байронїчний з пітьмою, вовками, галками і з захмареним небом. За те висновок несподіваний:

Весело ми з тов гудьбов тай з тими лїсами,
Мило ми з буйним вітром тай з тими марами,
Студена тая доля к серденьку припала.

Так само несподіване закінченнє „Лихої долі“.

Вчера вечір чорна хмара
Мені говорила:
„Чудуєш ся, побратиме,
Де ся доля діла?

Твоя доля то я була,
Я тя не минаю;
Вкривалам тя чорнов мраков
І тепер вкриваю.

І над гробом твоїм мраки
Ще мої повіснут:“ —
Ой надія!... таку долю
Най то громи тріснут!

Крізь аналїзу власного смутку, крізь сьвідомість безсильної боротьби з недолею звучить пророче слово про тії мраки, що повиснуть на його гробі.

Прочуттє здійснило ся. Не тільки густі мраки, але й громові тучі народньої негоди висїли ще довго над гробом Маркіяна.

„Лиха доля“ — се оден з цінпійших лїричних творів. Глибина чуття, щирість вислову і така сила акценту, особливо в закінченню, на яку до Шашкевича ніхто у нас не спроміг ся.

Сумне і безвідрадне проживаннє в глухім селї, без товаришів, котріб його зрозуміли, без потїхи і розради, малює поет в віршу „Нещасний“.

Нас нинї немило разять такі форми як „си, му, ніт“, викинені з лїтаратурньої мови, хоть нарід й доси не викинув їх анї з піснї, анї з розговірнього слова, але признати мусимо, що вірш є так щирий і сьвідомий, так живо і поетично передає тиху драму нещасливого поета, що без зворушення тяжко його читати. Подібна доля стрінула неодного поета і неоден з них нарікав на самотність серед людий, але нікому хиба не прийде на гадку дошукувати ся подібности між ними, а Шашкевичем.

І на тім вірші можна властне пізнати, до якої границї повинні іти тії анатомічні жилування. Недаром чоловік голову на карку носить. Не одно хоч-не-хоч мусить затямити, але посуджувати поета, що він сам нічо не думає, тільки других наслїдує — се значить недоцїнювати і кривдити його. Добре, а навіть треба, пізнати атмосферу, в якій поет жив, авторів, котрих читав, людий, з котрими говорив і листував ся, але не треба робити з того виснувку, що сам він нічого не думав і був скорий до наслїдування всього, чим одушевив ся. Не ходить о те, чи гадка, образ, або якийсь тільки зворот є подібний до гадки, образу, вислову инших поетів, (таж на сьвітї не одно до себе подібне!) тільки треба дивити ся, чи поет сьвідомо наслїдував другого, чи може схожість твору виходила зі схожости мотиву і лежала поза межами його сьвідомости.

Шашкевич читав Міцкевича, знав польську революцийну поезию, знав чужі лїтератури від грецької й латинської починаючи, був, як богато в його часах, очарований поезиєю Шіллєра, одушевляв ся закордонними українськими поетами-авторами, але писав щиро, з глибокої духової понуки, крім одного сонета не шукав вибагливих строф, не підбирав незвичайних римів, не гонив за вишуканими висловами і ми не маємо анї причини,

ані права робити з того справжнього і великого поета якогось марного, чужим пірєм оброслого віршописа.

Найлучшим доказом його великого поетичнього дару се „Веснівка“, котрої не напроваджую, бо кождий читач повинен єї на память знати. Ту образ природи і подібність його до власної долї та до судьби народної ідеї звязані так природно, а гарно і передані так звичайно, а поетично, що подібних архитворів не богато знайдемо. Єсть се така виїмкова поезия як Ґетого „In allen Gipfeln herrscht Ruh'“, або Міцкевича: „Polały się łzy me czyste, rzęsiste“ або Лєрмонтова „Тучки небесныя“.

Хто написав такий вірш, мусїв бути великим поетом.

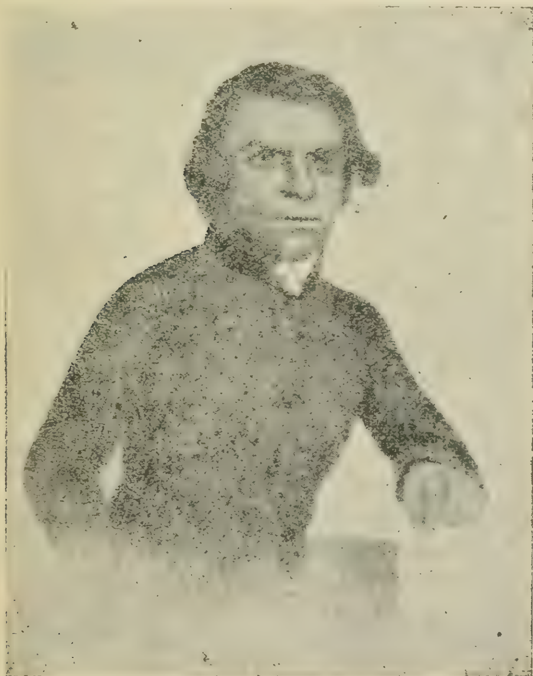
На нашу гадку далеко більше, ніж чужим поетам завдячує Маркіян своїй народній пісні. Вихований на селї впивав ся він єї чарами прямо з жерела, з уст народу, Не одну пісню чув також в тих перерібках, в яких вони ходили по попівствах і по дворах, а які переховали ся в писаних збірниках.

Працюючи пізнїйше в біблїотецї Оссолїнських у Львові, попав на збірник Івана Прача (Собраніе русскихъ народныхъ пѣсенъ... Сиб. 1815) в якім було поданих 16 українських пісень і то дуже цїнних пр. Їхав козак за

Дунай, В славнім городі Переяславі, Ой кряче, кряче, да чорненький ворон. Вправді баламутний вступ видавника не міг його заохотити до фолькльорної праці, але пісні говорили самі про себе, більше переконуючо від д. Прача. Далеко більше враженнє мусіла зробити на Маркіяна і його товаришів передмова до I. збірника Максимовича (Малороссійскія пѣсни... Москва 1827.), в котрій було сказано, що зачинає уже здійснювати ся бажаннє, щоби повстала чисто руска поезия.

Ті слова могли заохотити молодих ентузиястів і до збирання народних пісень і до творення власних, щоби руску поезию збогатити. Живим приміром одушевлення народньою піснею був для них незабутний Зорян Деленґа Ходаковский (Адам Чарноцкий), а його зазов „O słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem“ міг їх заохотити до уложення цілої проґрами власних праць етноґрафічних по містах і селах. Тої широкої проґрами, що межувала з істориєю і археольоґією та переходила їх молоді сили не могли вони, розумієть ся, виконати, але записиІлькевича, Вагилевича, Білинського, Головацького, Мінчакевича й Шашкевича сьвідчать про їх велике одушевленнє до збирання народної словесности. То одушевленнє зближило Маркіяна до Вацлава Залєского і Ігната Павлього, котрі опісля й хіснували ся в своїх збірниках

словесними записами наших фолькльористів. Народна пісня творила основу Сина Русї, Зорі й Русалки, вона значить ся була в значній мірі понукою того руху, що викликав українське відродження в Галичинї.

Іван Вагилевич.

З порівнання записів народних, які вийшли з під пера Шашкевича з записами тих самих пісень у Головацького, Залєского й Павлього, видно, як обережно поводив ся він з народньою поезиєю і як любовно відносив ся до ньої. „Душа нашої народньої поезиї, не письменних сталась душею його музи“ — можна сказати так само, як колись Куліш сказав про Шевченка.

В тім, що Шашкевич не шукав собі узорів в чужій, богато розвиненій поезиї, котру доволї добре знав, тільки задержав ориґінальну, народну форму лежить його велика заслуга, а заразом вказівка для наслїдників, щоб чужих богів не шукали.

Таку саму щирість і простоту зберіг він також в своїх нечисленних епічних творах, особливо в чудовім фраґментї з „Перекіньчика“, що зветь ся „Бандурист“. Ось примір:

Чого-ж то у лузї головку склонила,
Відай тучу чує березочка біла?
Чого-ж то півець наш, чого він сумує!...
Видко з тяжкою журбою несеть ся,
Бо око стемнїло, тяжко серце беть ся,
А на личку смуток; чи нещастє чує?...

Тут кожде слово ясне, кождий образ виразно нарисований, тут що на серцї те й на язицї. А мимо того, як поетично змальований

прихід бандуриста до села, як чудови передана його мистецька гра, як щиро й несилувано пливе вірш Маркіяна!

І вдарив сильнійше і скорше тручає:
І стали греміти та бескидским громом,
І стали шуміти та степовим шумом;
То знов закипіли, як води старого
Отця-словутиці, бо о нім думає
Півець і мислею честь єму співає.

І справді, Шашкевич став сильнійше тручати в струни своїої щирої бандури. Він став греміти в Русланових псальмах, в поезиї „Побратимови“ степовим шумом став мчати ся над Дніпро; в агітаційних творах (Болеслав Кривоустий) до бою і побіди взивав, а в Псальмах Русланових дав доказ, що був він не тільки щирим, але й великим поетом, котрому не бракувало почуття сили і величі, котрий рад був „орлом бистрокрилим злетіти на небесні двори і глянути в сонце“.

Пустив орел бистре око
В вічність незміриму,
Сягнув духом ген глубоко
В глубінь незмислиму.

Вдумчивість поета найкрасше зазначила ся в трьох „Псальмах Русланових“. Не будемо їх ту аналізувати, бо на се требаби осібної розвідки, скажемо тільки, що поет, переслі-

дуваний судьбою, шукає потїхи і розради в глибокій вірі, в тім щирім переконанню, що всьо дієть ся по Господньому повелїнню і що чоловік, який має віру і любов, нїколи не є пропащим.

> „Сполошиш ми долю і проженеш щастє, день ми споморочиш і сьвіт ми западе, нуждов мя вдариш і нашлеш ми злиднї, сьвіт ми спустїє і йме ворогувати, знидїє радость і плач мя огорне, туга ми ранком і вечером журба, і ніч ми несонна і горюванє з сонцем, вирвеш ми очи і душу ми вирвеш: а не возьмеш милости і віри не возьмеш, а не видреш любови і віри не видреш, бо руське ми серце тай віра руська“.

Від загальних поглядів на всемогучість Бога, котрі визначують ся біблїйною простотою і нагадують стару релїґійну поезию, переходить поет до змальовання людської нужди. Ту знова чуємо нїби далекий відгомін Йового мотиву, котрий кінчить могучим власним акордом про серце і віру руську. Поет дає нам таким способом наглядний доказ, як тїсно вязали ся у нього найвисші фільозофічні і релїґійні почуття з почуваннями патриотичними.

І справдї, під кінець життя вирвала йому судьба не тільки очи, але й уши, а мимо того постать його перейшла до нас як якесь велике, щиролюбяче і невмируще „руське серце“.

Мають для нас „Псальми Русланові“ єще одно значіннє. Є вони прототипом української поетичньої прози.

Знаменито орудували прозою Квітка і Марко Вовчок, вони описували життє-буттє українського народу, передавали красу природи і осьпівували недолю нашого селяньства.

Що йно Шашкевич спромігся на той глибокий тон і на ту велику силу вислову, без котрих годі говорити про найвисші почуття людини. Тому є він, можна сказати, творцем нашої поетичньої прози, і в невеличких трьох псальмах дав найлучший доказ, що в українській мові, мов дорогоцінній гарфі не хибує жадної, навіть найдоросшої струни.

Поетичньою прозою, тільки в иншій тонациї, написана також його казка „Олена“. Єсть се цікаве оповіданнє про панську кривду і про месть опришків. Семен женить ся з Оленою і, як звичай велить, просить молодого пана на весілля. Сей обіцяє прийти. Та не сказав, що хоче молоду пірвати, бо

„лице в ньої як соненько ранком, а очи як зірнички перед досьвітом, голосочок як звіночок, а ноги вітрец легенькій, а руки сніжок біленький, а сама як — як гарная ланя“. На замку старости був тоді перебраний опришок, він відгадав лукаву гадку панича, дав знати свому ватажкови, сей розділив ватагу на дві

части, одна напала на замок, а друга в сам час прибула на весїллє Семена, щоб відібрати молоду Олену з рук бутного панича.

„Вже ми єму карку нагнули, аж на землю поклоном упав, і відав не зведе ся, аж мабуть на Осафатовій долинї; бач, окаянник з весїля голоден вертає, та сиру землю їсть“.

Як бачимо — оповіданнє молодецьке, повне бунтарського духа. З настрою нагадує дещо Шіллєрових „Розбійників“, і „Sobótk-у“ Ґощинського і такі забуті польські твори, як Кретовича „Zamczysko“ або незвісного автора „Zamek Kordyszowski“. Але повтаряємо, тільки з того байронівсько-вальтерскотівського настрою, котрий (особливо серед Поляків) перетрівав був аж до 60 років, а для молодих хлопцїв ще й нинї має так богато принади. Поза тим, та ще поза деякими слабими і непевними пригадками в подробицях, є „Олена“ оригінальним твором Шашкевича, чого найлучшим доказом мова. Вже на тих виїмках, які ми висше навели, видно, як знаменито потрафив Шашкевич нагнути свою, звичайно елєґійну мову, до короткого темпа новелї і як від повільного стилю думок вправно перейшов до енерґічної бесїди опришків. Се безперечно поетична проза, далека від прози Основяненка, а близша до пізнїйшої мови Федьковича, се не наслїдувана, а його власна мова, в котрій виповіла ся також його власна думка.

„Олена“ се оден з перших у нас творів на тему крівавої відплати і перша справді поетична новеля в Галичині. Як ходить о єї ґенезу, то не забуваймо, що опришки тоді були живою появою, славний був їх напад на рідну хату поета Карпінського під Коломиєю, а в родині Шашкевича також згадували нераз про їхній набіг на підлисецьке попівство. В Бережанах, де Шашкевич ходив до школи був гордий замок старости Сєнявского, з голодовою ямою і інквізицийними півницями, в Рурисках показували розбишацькі яскині, а величезні дубові ліси не одно про них нашептували молодому поетично настроєному хлопцеви.

Між 17 товаришами в V. клясі ґімназ. мав Шашкевич одного з Бесарабії, одного з Болехова, одного з Матиївців, одного з Буковини, де про опришків було таки добре чути, на теольоґії також не бракувало питомців з наших гірських околиць і нашому поетови не треба було шнирити за опришками по старих книжках, бо він їх мав, мов живих, в своїй молодій уяві.

То, що опришки в Шашкевичевій „Олені“ пють горівку, сьпівають і вимахують топірцями, подібно як у Ґощинського, або в якого иньшого поета, є таким самим доказом залежности, чи впливів, чи чого там ин-

шого, як приміром самовар в Гоголевім „Ревізорі“ і в „Дяді Вані“ Чехова.

А в тім — щож иншого опришкам і робити, коли вернуть на леговище „з роботи?“

Поетичньою прозою перекладав він також деякі частини Евангелія на народну мову (5 глав є. Матея і ціле євангелиє Йоана) та писав проповіди, далекі від всякої схолястики, а так близькі розумови селянина своєю сердечньою простотою.

Розуміючи вагу літературної традициї, перекладав Шашкевич „Слово о полку Ігоревім“ на українську мову, а одушевляючи ся чужими творами, брав ся перекладати деякі з них, як ось „Zamek Kaniowski“ Ґощинського, даючи початок нашій перекладовій літературі.

Ось огляд його творів — хоть і недокладний, бо щоб їх як слід обговорити, требаби нині написати цілу книжку.

Як бачимо, Шашкевич не писав богато. Може дещо з його писань пропало серед байдужого окружения в тих безпросьвітних часах. Жив тільки 32 роки — не мав коли свого таланту розвинути. Але що талант мав і то великий, що був поетом з Божої ласки видно в його Веснівці, Псальмах і Побратимови. В тих творах видно велику скалю чуття, бистрість думки, субтельність настрою, видно

дійсно поетичну щиру душу. Дехто з нинішних критиків каже, що його ідейний круговид не широкий, забуваючи, що хати не будуєть ся від стріхи, лиш від основ, а тими основами нашої народньої будівлї були як раз тії ідеї, котрі підняв і на своїм прапорі виписав Маркіян Шашкевич.

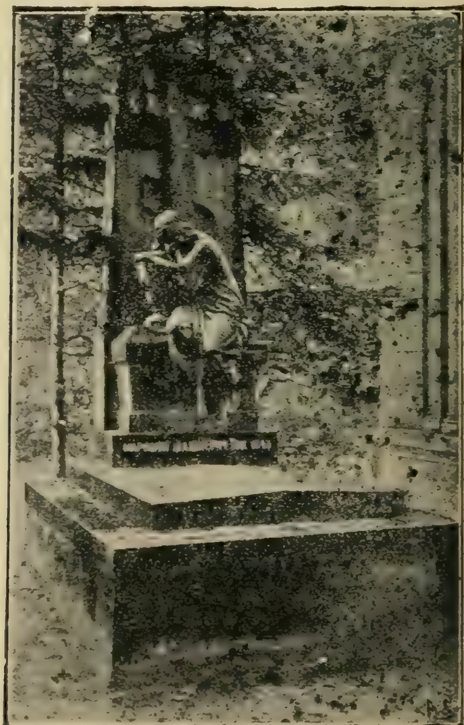
Закінченнє.

В творах Шашкевича не кінчить ся на самій поезиї, на тім вдоволенню і духовім підйомі, що їх по всяк час дають великі поети; Шашкевичові вірші мали єще й инші значінє.

Вони були доказом, що українською мовою, такою як говорить люд, можна не тільки думки складати, але й передавати високі почування любови вітчини, волї, правди, можна в тій мові не тільки тужити, як сільська дівчина, але й греміти, мов грім у Бескидах і ревіти як Дніпро, можна в тій мові висказати усьо, чим богата і красна і сильна людська душа. Пощож нам другої мови шукати?

І в отсїй українській мові підніс Шашкевич такі ідеї, про які тодїшним заголюканим або збаламученим Галичанам навіть не снило ся. В народній мові він заговорив про гідність

чоловіка, про його право до волї і до щастя, про любов ріднього народу і вітчини.

Памятник Шашкевича
на Личаківськім кладбищу у Львові.

„Вирвеш ми очи і душу ми вирвеш; а не возьмеш милости і віри не возьмеш, а не видреш любови і віри не видреш, бо руське ми серце тай віра руська“.

Якеж то серце руське, чи таке що годно помістити тільки той кусник землї від Сяну до Збруча і то заселений народом-невільником? Нї, се велике серце справжнього Українця, для котрого не істнують кордони, котре любить цїлу велику країну з горами Карпатами, зі степами й левадами, з Днїпром і Чорним Морем, котре любить єї з цїлим тим народом, який на нїй жив, живе і жити буде, чимраз красший, лучший, достойнїйший.

Він перший вивів нас з зачарованого галицького кружка, поза галицькі рогачки на широкий шлях українства. Він розширив таким чином наші виднокруги в безконечність. Для галицької України зробив те, що роблять ґенії для свого народу — вказав нам шляхи поступу.

Серед байдужної, отупілої суспільности був взірцем енерґії, праці, життя; серед патриотів на словах був і єсть патриотом на дїлї. З природи поет, пише розвідки про нашу минувшинну, укладає читанки для народу, редаґує і видає першу книжку в народній мові, веде борбу з темнотою земляків і з неприхильностию цензури — словом ціле коротке життє той чоловік думає, працює-горить.

Дуб Шашкевича в Підлисю.

Епископ намовляє Його, щоб висьвятив ся безженно. Мав голову на карку; міг зайти високо, жити вигідно, в почестях і богатствах. Міг як Його зверхник, Михайло Левицький, на спіл з яким цензором москвофілом нівечити народню мову, а на спіл з поліциєю вбивати кождий живійший рух народу — невільника... Не хотів. Волів біду і злидні. Пішов на село, жив з народом і для народу. Видержав до кінця. Отсей перший народний письменник, перший видавник, борець за свободу думки, перший організатор товариств, перший робітник щирий і невтомимий, — єсть одним з наших народних героїв.

Бо героєм треба бути, щоб так як він жити бідно, а вмерти передчасно, не бачучи щастя поза великою ідеєю подвигнення власного народу з упадку.

Бачите памятник Шашкевича на Білій Горі? Та могила, на якій він стоїть, се часи перед Маркіяном, коли здавало ся, що українська справа в Галичині пропала і умерла; той камінь важкий, що приляг могилу, се часи за Маркіяна Шашкевича, важкі — важкі мов камінь, котрий треба було із гробу відвалити; тая легка висока вежа, що пнеть ся все висше і висше, гнучка, желїзна, звязка і безпечна від бурі — се теперішний наш стан.

Будучність належить до тих, що по нас прийдуть.

Але якаб вона славна і величава не судила ся нам, памятати годить ся тих, що відвалили камінь від могили. А між ними одним з перших, найяснійших і найдостойнійших єсть незабутний Маркіян Шашкевич.

Загальна Бібліотека.

Кожде поодиноке число коштує 30 сот. Кождий томик елеганцко брош. можна набути окремо.

До тепер появили ся отсі томики:

1—6. Б. Лепкий: Начерк історії української літератури (до нападів Татар).
7. Ів. Левицький-Нечуй: Запорожці.
8. Ля-Фонтен: Байки (з 4 образками).
9—11. Карпенко-Карий: Суєта (зі вступом Б. Лепкого)
12—14. Літературні характеристики укр. письменників: І. Іван Франко (Поезиї) нап. А. Крушельницький.
15—16. С. Руданський: Сьпівомовки (зі вступом Лепкого).
17. М. Вовчок. Девять братів і десята сестра Галя.
18—20. Ахеліс. Начерк социольоґії.
21. Д. Н. Мамін-Сибіряк: Чутлива совість.
22—23. Фрідріх Ніцше: Так мовив Заратустра. Часть І.
24—25. Фрідріх Ніцше: Так мовив Заратустра. Часть II
26—27. Юрий Кміт. В затінку й на сонци.
28—29. Збірник Народних пісень і дум.
30—33. Чайківський. Всесь. Історія І. Старинна Істория.
34. Кіплінґ: От собі казочки (з двома ілюстр.)
35—36. Кіплінґ: От собі сторійки (з трома ілюстр.)
37. Бєрзон: Новоженці, комедія в двох діях.
38—39. Ніцше: Так мовив Заратустра Ч. III.
40. Байки Езопа (з чотирма ілюстрациями).
41—43. В. Барвінський: Скошений цьвіт, повість.
44—47. Др. І. Раковський: Психолоґія:
48. Андреєв Л. Три опові́даня.
49—50. Карпенко-Карий: Хазяїн, Комедія.
51. Вовчок: Сестра, Козачка, Чумак (оповіданя).
52. Б. Бєрнзон: Понад сили, (Драма).
53—56. Чайківський: Всесьвітня істория II. (середні віки)
57—59. Ніцше: Так мовив Заратустра ч. IV. (конець).
60. Марко Вовчок: Від себе не втечеш, (оповіданя).
61—62. Г. Ібзен: Будівничий Сольнес, Драма.
63—64. Гоголь. Тарас Бульба, повість з ілюстр.
65. Руданський. Цар-соловей. Казка.
66. Молієр: Лікар-Шуткар, жарт в 1 дії.
67. Котляревский: Наталка Полтавка, укр. опера.
68—72. Чайківський: Всесьвітна Істория III. Нововічна.
73—74. Николишин: Розладдє. (Драма).
75. Вовчок: Кармелюк, Невільничка, (оповіданя).
76—77. Ґеновефа, опов. (з образк.)
78. Куліш: Орися. — Дівоче серце. Січові гості.
79. Ольга Кобиляньска: Некультурна (новеля).
80. „ „ Мелянхолійний валець.
81—84. Францє: На білих скалах, повість.

З друкарні А. В. Кисілевского і Ски в Коломиї.